

บทที่ 4

ผลการวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม

การนำเสนอผลการวิจัยเอกสารและผลการวิจัยภาคสนาม มีรายละเอียดตามหัวข้อต่อไปนี้

ตอนที่ 1 : ผลการวิจัยเอกสาร

1. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. เจาะลึกความรู้และคุณธรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3. ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างเจื่อนใจความรู้และคุณธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
4. ลักษณะของกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 2 : ผลการวิจัยภาคสนาม

1. ชุมชนพอเพียง 1 จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. ชุมชนพอเพียง 2 จังหวัดอุบลราชธานี
3. ชุมชนพอเพียง 3 จังหวัดลำปาง

ตอนที่ 1 : ผลการวิจัยเอกสาร

1. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ คือ

1. มีความพอประมาณ ซึ่งครอบคลุมถึง
  - 1.1 ความพอประมาณกับศักยภาพของตนเอง ที่เกิดขึ้นจากการพิจารณาร่างกาย แรงสมอง ความรู้ ทักษะ ความสามารถ สถานภาพ ฐานะ และข้อจำกัดของตนเอง และตัดสินใจกระทำการใด ๆ โดยอยู่บนพื้นฐานของศักยภาพของตัวเอง และไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน
  - 1.2 ความพอประมาณกับสภาพแวดล้อม ที่เกิดขึ้นจากการพิจารณาบริบทของชุมชน/สังคมที่แวดล้อม ทั้งส่วนที่เป็นข้อได้เปรียบ ข้อจำกัด ผลตอบแทนที่เกิดขึ้นทั้งต่อส่วนตัวและส่วนรวม

และตัดสินใจหรือกระการใด ๆ ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน/สังคม โดยไม่สร้างผลกระทบต่อส่วนรวมหรือทำให้ชุมชน/สังคมเสียประโยชน์

1.3 การไม่โลกเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การมีความต้องการน้อย ทำให้ไม่ต้องแข่งขันอย่างเอาเป็นเอาตาย เอาวัดเอาเปรียบ ทำลายสิ่งแวดล้อม หรือเบียดเบียนผู้อื่น เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการมาเป็นของตนเอง โดยบุคคลที่มีความโลกน้อยจะเน้นการตัดสินใจและการกระทำที่อยู่บนพื้นฐานของความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต การไม่เบียดเบียนผู้อื่น และการแบ่งปันผลประโยชน์ในลักษณะที่ทำให้ทุกฝ่ายต่างได้รับผลประโยชน์ (win-win situation) เพื่อให้สังคมโดยรวมได้รับผลประโยชน์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2. มีเหตุผล ซึ่งครอบคลุมถึง

2.1 การไม่ประมาท

2.2 การรู้ถึงสาเหตุ หมายถึง การมีความสามารถที่จับประเด็นปัญหา และเข้าใจถึงสาเหตุเบื้องต้นหรือที่มาของปัญหา/เรื่องราวที่เกิดขึ้นว่ามาจากสิ่งใด

2.3 การมีความสามารถในการพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4 การคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ หมายถึง การมีความตระหนักถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเองว่าจะส่งผลต่อเนื่องไปอย่างไร

3. มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งครอบคลุมถึง

3.1 การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ซึ่งแยกได้เป็น

3.1.1 การมีความสามารถในการหาเลี้ยงชีพได้ด้วยตนเอง เช่น มีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต มีอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ให้ตนเองอยู่ได้อย่างมีความสุข

3.1.2 การมีระบบป้องกันความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ เช่น การมีเงินออม การมีระบบประกัน การกระจายการลงทุนในแหล่งต่าง ๆ เป็นต้น

3.2 การพึ่งตนเองได้ทางสังคม ซึ่งหมายถึง การที่บุคคลนั้นสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่ง รวมถึง การมีครอบครัวที่ดีและการมีกัลยาณมิตรที่ดี ที่จะให้กำลังใจ ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเมื่อได้รับความเดือดร้อน หรือคอยช่วยชี้แนะสิ่งที่ควรปรับปรุง

3.3 การคำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น

3.4 การรู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง หมายถึง การที่บุคคลนั้นมีการเรียนรู้อยู่เสมอ จึงสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่จะเข้ามากระทบได้

2. เจื่อนใจความรู้และคุณธรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เจื่อนใจที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี 2 ประการ คือ

1. การมีความรู้ ซึ่งประกอบด้วย

1.1 การรู้จักตนเอง หมายถึง การมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องของตนเอง ทั้งในมิติด้านกายภาพ และมิติด้านจิตใจ

1.2 การมีความรู้ในเรื่องภายนอก ได้แก่ ความรู้เรื่องชุมชน/สังคม/ประเทศ/โลก ความรู้ด้านการประกอบอาชีพ ความรู้ทางวิชาการ เป็นต้น

1.3 การมีความรอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งความรู้จากภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และความรู้จากหลากหลายสาขาวิชา

1.4 มีความระมัดระวังในการนำความรู้ที่มีไปใช้ในการปฏิบัติ

2. การมีคุณธรรม ซึ่งประกอบด้วย

2.1 การมีศรัทธาและตั้งมั่นที่จะทำแค่สิ่งที่ถูกต้อง

2.2 การมีความซื่อสัตย์ สุจริต

2.3 การมีความเกรงกลัวและละอายต่อการทำชั่ว

2.4 มีความเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2.5 มีความสามัคคี ประองคอง

2.6 การมีความอดทน พากเพียร ที่จะปฏิบัติตามสิ่งที่ได้ตั้งใจไว้ให้ประสบผลสำเร็จ

2.7 การรู้ตนเองอยู่เสมอ หมายถึง การมีสติระลึกรู้ตนเองอยู่ทุกขณะ

2.8 ความสามารถในการเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

3. ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างเจื่อนใจความรู้และคุณธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเจื่อนใจพื้นฐาน 2 ประการที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะนั้น พบความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างคุณลักษณะ 3 ประการและเจื่อนใจ 2 ประการ ดังนี้

เงื่อนไขความรู้

1. การรู้จักตนเอง ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้

1.1 ความพอประมาณ ได้แก่ ความพอประมาณกับศักยภาพของตน และการไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

1.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การไม่ประมาท การรู้ถึงสาเหตุ การมีความสามารถในการพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

1.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม การคำนึงถึงผลกระทบระยะยาวมากกว่าระยะสั้น และการรู้เท่าทันและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง

2. การรู้เรื่องภายนอก ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้

1.1 ความพอประมาณ ได้แก่ ความพอประมาณกับสภาพแวดล้อม และการไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

1.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การไม่ประมาท การรู้ถึงสาเหตุ การมีความสามารถในการพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

1.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม การคำนึงถึงผลกระทบระยะยาวมากกว่าระยะสั้น และการรู้เท่าทันและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง

3. การมีความรอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้

1.1 ความพอประมาณ ได้แก่ การไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

1.4 ความมีเหตุผล ได้แก่ การไม่ประมาท การมีความสามารถในการพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

1.5 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การคำนึงถึงผลกระทบระยะยาวมากกว่าระยะสั้น และการรู้เท่าทันและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง

4. การมีความระมัดระวังในการนำความรู้ที่มีไปใช้ในการปฏิบัติ ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้

1.6 ความพอประมาณ ได้แก่ ความพอประมาณกับศักยภาพของตน ความพอประมาณกับสภาพแวดล้อม และการไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

1.7 ความมีเหตุผล ได้แก่ การไม่ประมาท และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

1.8 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การคำนึงถึงผลกระทบระยะยาวมากกว่าระยะสั้น

เงื่อนไขคุณธรรม

1. การมีศรัทธาและตั้งมั่นที่จะทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้
  - 1.1 ความพอประมาณ ได้แก่ การไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
  - 1.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การรู้ถึงสาเหตุ และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ
  - 1.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม และการคำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น
2. การมีความซื่อสัตย์ สุจริต ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้
  - 2.1 ความพอประมาณ ได้แก่ การไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
  - 2.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ
  - 2.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม และการคำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น
3. การมีความเกรงกลัวและระมัดระวังต่อการทำชั่ว ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้
  - 3.1 ความพอประมาณ ได้แก่ การไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
  - 3.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การรู้ถึงสาเหตุ และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ
  - 3.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม และการคำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น
4. มีความเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้
  - 4.1 ความพอประมาณ ได้แก่ การไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
  - 4.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การมีความสามารถในการพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 4.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม
5. มีความสามัคคี ประองดอง ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้
  - 5.1 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม
6. การมีความอดทน พากเพียร ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้
  - 6.1 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ
7. การรู้ตนเองอยู่เสมอ ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้
  - 7.1 ความพอประมาณ ได้แก่ ความพอประมาณกับศักยภาพของตน ความพอประมาณกับสภาพแวดล้อม และการไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
  - 7.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การไม่ประมาท และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

7.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ การคำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น และความรู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

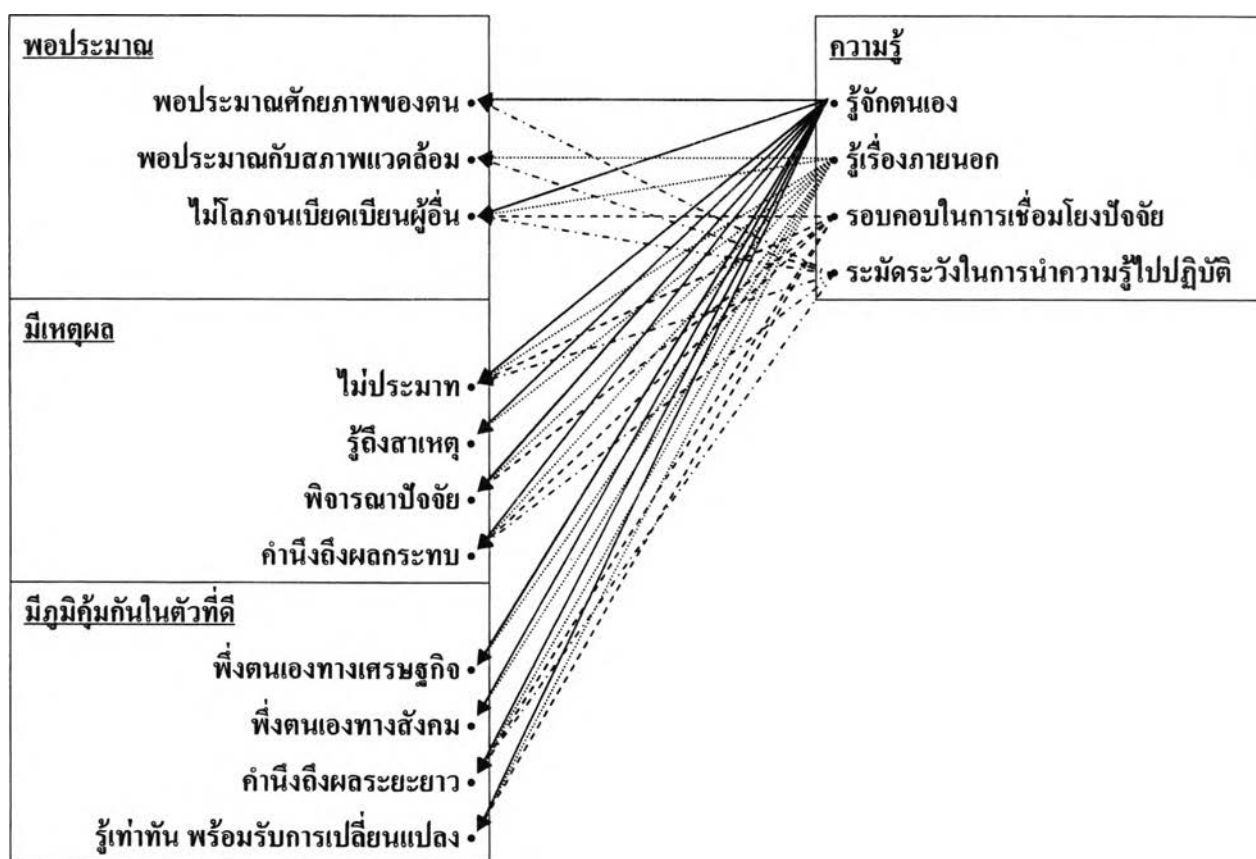
8. ความสามารถในการเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ดังนี้

8.1 ความพอประมาณ ได้แก่ ความพอประมาณกับศักยภาพของตน ความพอประมาณกับสภาพแวดล้อม และการไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

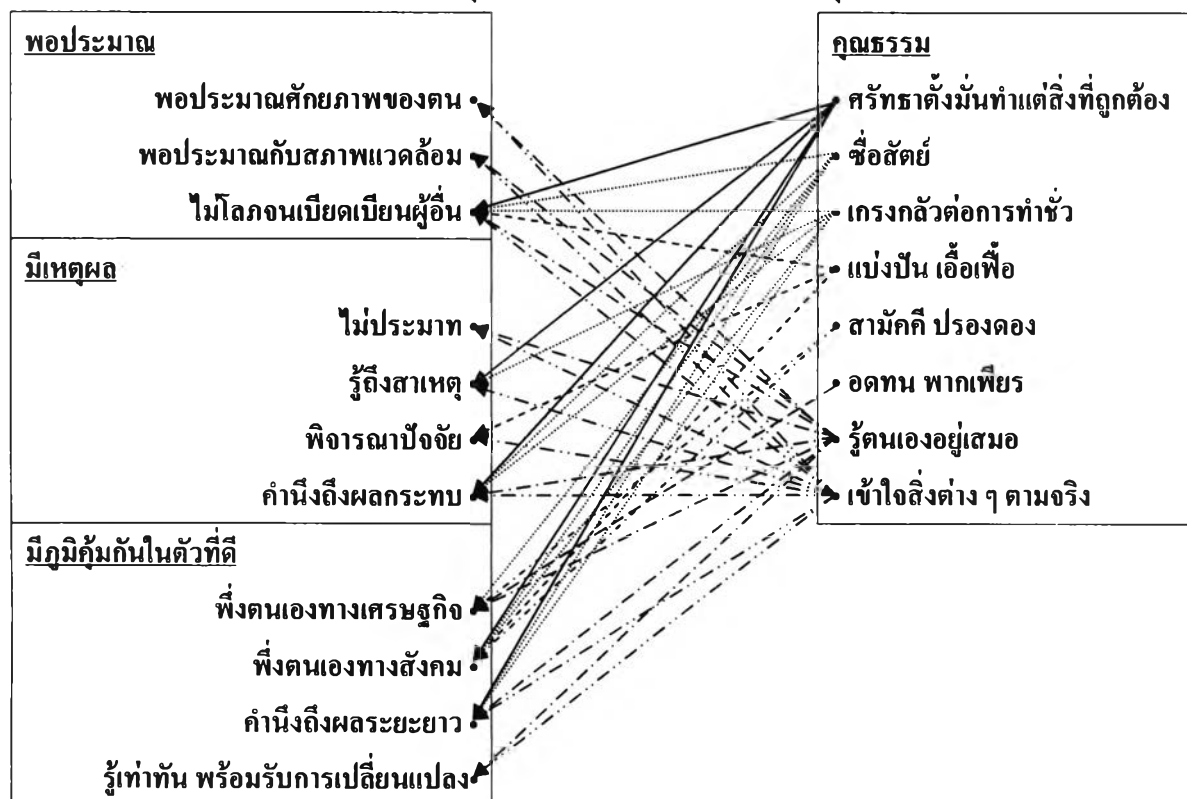
8.2 ความมีเหตุผล ได้แก่ การไม่ประมาท การรู้ถึงสาเหตุ การมีความสามารถในการพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

8.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การคำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น และความรู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะ 3 ประการและเงื่อนไขความรู้

ตารางที่ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะ 3 ประการและเงื่อนไขคุณธรรม

4. ลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสในรูปของเอกสารทางราชการ แนวความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ และการดำเนินงานในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สามารถสรุปลักษณะของกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง ได้ 9 ประการ ดังนี้

1. เป็นกิจกรรมที่เน้นให้ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งหมายถึง

1.1 กิจกรรมที่พยายามดัดแปลงทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ให้ได้หลากหลายและมากชนิดที่สุด เช่น มีการนำทรัพยากรมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์หลักแล้ว ยังสามารถนำผลพลอยได้และของเสียที่ได้ มาเป็นปัจจัยการผลิตของผลผลิตอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งช่วยให้ของเสียที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดมีน้อยที่สุดหรือแทบไม่มีเลย

1.2 กิจกรรมที่ลดการเบียดเบียนธรรมชาติ โดยการไม่ใช้สารเคมีหรือลดการใช้สารเคมีลงให้เหลือน้อยที่สุด เนื่องจากสารเคมีจะทำลายทั้งคุณภาพของปัจจัยการผลิต สภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ และสุขภาพของผู้ดำเนินกิจกรรมให้เสียไป

2. เป็นกิจกรรมที่เน้นให้ผลิตเพื่อการพึ่งตนเองเป็นหลัก กล่าวคือ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้มีการผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนก่อน หากเหลือจึงขายในท้องถิ่นหรือภูมิภาคใกล้เคียง โดยการผลิตที่เกิดขึ้น จะต้องคำนึงถึงหลัก 4 ประการ คือ

- 2.1 ใช้วัตถุดิบที่หาได้ภายในท้องถิ่น
- 2.2 ใช้แรงงานในครัวเรือนก่อนเป็นอันดับแรก โดยพยายามไม่นำเทคโนโลยีมาทดแทน เว้นแต่ในกรณีที่ไม่สามารถใช้แรงงานได้เพราะจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพผลิตภัณฑ์
- 2.3 ไม่ก่อหนี้สิน โดยใช้ทุนภายในเท่าที่มีอยู่ก่อน เพื่อลดความเสี่ยงจากภาวะความผันผวนทางการเงิน
- 2.4 มีขนาดการผลิตที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความสามารถในการบริหารจัดการของตนเอง กล่าวคือ ให้เล็กที่สุดเท่าที่สามารถจะดำเนินการได้โดยที่ยังมีกำไร เพื่อให้ใช้ต้นทุนต่ำที่สุด และสามารถตลาดภายในท้องถิ่นได้ง่ายโดยไม่จำเป็นต้องมีการเสี่ยงสูง

3. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้มีการผลิตที่หลากหลาย เช่น การทำเกษตรผสมผสาน การทำเกษตรกรรมและหัตถกรรมควบคู่กันไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 3.1 ช่วยกระจายความเสี่ยงในการพึ่งพิงราคาขายของพืชชนิดเดียวและความผันผวนของตลาดการเกษตร
- 3.2 ช่วยให้มีอาหารหลากหลายประเภทรับประทานตลอดปี
- 3.3 ช่วยให้เกิดรายได้เข้ามาอย่างสม่ำเสมอตลอดปี ทำให้สามารถนำกำไรที่ได้จากการผลิตชนิดหนึ่งไปสนับสนุนการผลิตอีกชนิดที่ขาดทุน หรือสามารถนำกำไรที่ได้ไปทำการวิจัยและพัฒนาเพื่อปรับปรุงการผลิตให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นได้
- 3.4 ช่วยให้ผู้ผลิตมีความสามารถที่กว้างขวาง มีประสบการณ์มากขึ้น และสามารถเชื่อมโยงความรู้หลายประเภทเข้าด้วยกัน และช่วยลดความเบื่อหน่ายจากการทำงานซ้ำซากจำเจแต่เพียงอย่างเดียว
- 3.5 ส่งผลดีต่อระบบนิเวศทั้งในแง่ของการฟื้นตัวได้ทันของป่า และเป็นการบำรุงดินในกรณีของการทำเกษตรผสมผสาน

4. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้แปรรูปผลผลิตที่มีมากเกินความจำเป็นในการบริโภคของครัวเรือน เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เพิ่มการจ้างงานในชุมชน เพิ่มอำนาจต่อรองให้แก่เกษตรกร และช่วยให้สินค้าที่ผลิต โดยเฉพาะสินค้าทางการเกษตรอยู่ในตลาดได้นานขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องรีบขาย

5. เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปรับแก้สภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่มีปัญหาให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตร ทั้งการปรับปรุงคุณภาพดิน การพัฒนาระบบชลประทาน การจัดการป่า โดยใช้วิธีธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้พื้นที่สิ่งแวดล้อมที่มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น

6. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้มีระบบป้องกันความเสี่ยง เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ เพื่อให้เป็นแหล่งทุนในชุมชน

7. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านความรู้และคุณธรรมควบคู่กันไป โดยความรู้ หมายถึง การรู้จักตนเอง รู้เกี่ยวกับชุมชนของตนเอง รู้ด้านวิชาการ รู้ด้านการประกอบอาชีพ รู้สาเหตุของปัญหา รู้แล้วสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง และส่งเสริมคุณธรรม หมายถึง ความไม่โลภ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความละเอียดและเคร่งกวดต่อบาป

8. เป็นกิจกรรมที่เน้นการรวมกลุ่ม การร่วมคิด ร่วมทำของคนในชุมชนที่มีเป้าหมายเพื่อผลประโยชน์ที่มีต่อส่วนรวมในระยะยาว โดยการดำเนินกิจกรรมจะเป็นไปในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมมือกันทำงาน ไม่แข่งขันกัน และแต่ละคนไม่ยึดประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง ทำให้เกิดความร่วมมือกัน และเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรให้สูงขึ้น ทำให้ทุกฝ่ายได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน (win-win situation) และสังคมโดยรวมได้รับประโยชน์ในระยะยาว

9. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามัคคี การช่วยเหลือ แบ่งปัน ชิงกันและกัน เพื่อสร้างให้แต่ละคนลดความเห็นแก่ตัว และมีความเอื้ออาทร เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน และไม่ทอดทิ้งกัน

ซึ่งเมื่อพิจารณาจากนิยามของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนท้ายที่ว่า “เพื่อให้สมดุลและพร้อมรับต่อการรองรับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี” ซึ่งสามารถตีความได้ว่า เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มิใช่เน้นเฉพาะการพัฒนาเพียงด้านใดด้านหนึ่ง แต่เน้นการพัฒนาเพื่อให้เกิดความสมดุลใน 4 ด้านไปพร้อม ๆ กัน คือ

1. ด้านวัตถุหรือด้านเศรษฐกิจ
2. ด้านสังคม
3. ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
4. ด้านวัฒนธรรมหรือด้านจิตใจ

ดังนั้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ที่ดำเนินการในชุมชน จึงควรประกอบด้วยกิจกรรมทั้ง 4 ด้านเช่นเดียวกัน คือ

1. กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านเศรษฐกิจ มีลักษณะคือ
  - 1.1 ผลิตเพื่อการพึ่งตนเองเป็นหลัก
  - 1.2 ให้มีการผลิตที่หลากหลาย
  - 1.3 แปรรูปผลผลิตที่มีมากเกินไปจนความจำเป็น
2. กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสังคม มีลักษณะคือ

- 2.1 ส่งเสริมให้มีระบบป้องกันความเสี่ยง
- 2.2 กิจกรรมที่เน้นการรวมกลุ่ม การร่วมคิด ร่วมทำ
3. กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสิ่งแวดล้อม มีลักษณะคือ
  - 3.1 ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด
  - 3.2 การปรับแก้สภาพของพื้นที่ให้เหมาะแก่การทำเกษตร
4. กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจ มีลักษณะคือ
  - 4.1 การพัฒนาความรู้และคุณธรรมควบคู่กันไป
  - 4.2 ส่งเสริมความสามัคคี การช่วยเหลือ แบ่งปัน

ตอนที่ 2 : ผลการวิจัยภาคสนาม

กรณีศึกษาที่ 1 : ชุมชนพอเพียง 1 จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

1. กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านเศรษฐกิจ

เนื่องจากอาชีพหลักของสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชน คือ การทำสวนยางพารา ซึ่งมีความเสี่ยงด้านราคาผลผลิตที่มีความผันผวนขึ้นกับสถานการณ์ของตลาดอยู่เสมอ ชาวบ้านในชุมชนจึงมักประสบภาวะขาดทุนในการผลิต และส่งผลให้เกิดเป็นปัญหาหนี้สินตามมา กลุ่มแกนนำของชุมชน จึงได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมในรูปแบบที่หลากหลายเพื่อช่วยให้สมาชิกในชุมชน “สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 22 ธันวาคม 2547) กล่าวคือ มีความรู้ด้านการประกอบอาชีพ มีรายได้ที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อปัจจัยสี่และของใช้ที่จำเป็นจากภายนอก และสร้างแหล่งเงินออมภายในชุมชน โดยกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านเศรษฐกิจของชุมชนพอเพียง 1 มีรายละเอียด ดังนี้

การตั้งโรงงานแปรรูปยาง ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ชาวบ้านมีอำนาจต่อรองด้านราคากับพ่อค้าคนกลางและขายยางได้ราคาสูงขึ้น โดยการพัฒนายางพาราที่ผลิตได้ในชุมชนให้มีคุณภาพที่สม่ำเสมอและตรงกับความต้องการของตลาด เนื่องจากในขณะนั้น การผลิตทั้งหมดของชุมชนยังเป็นการผลิตแบบดั้งเดิมที่ใช้มือทำทุกกระบวนการ ทำให้ไม่สามารถรักษาคุณภาพยางแผ่นให้คงที่ได้

ชุมชนใช้เวลา 1 ปีในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการตั้งโรงงานจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งการค้นคว้าหาข้อมูลในห้องสมุด การปรึกษาผู้รู้ในภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน การศึกษาดูงานในโรงงานยางพาราของรัฐและเอกชนในท้องถิ่น รวมทั้ง ได้ตัดสินใจที่จะใช้การระดมทุนจากสมาชิกในชุมชนเอง แทนการกู้เงินมาลงทุน เนื่องจากแกนนำของชุมชนต่างตระหนักว่า “การกู้เงินจากภายนอกเป็นการเสี่ยงอย่างมาก” (สมาชิกสภาผู้นำ, สัมภาษณ์, 26 สิงหาคม 2547) ซึ่งต้องใช้เวลาอีกประมาณ 2 ปี จึงสามารถระดมทุนจากชาวบ้านในชุมชนได้จำนวน 1 ล้านบาท ทำให้ต้องปรับขนาดโรงงานให้เล็กลง เพื่อให้เหมาะกับเงินลงทุนและความสามารถในการบริหารจัดการของชาวบ้าน และสามารถตั้งโรงงานได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2527 โดยมีกำลังการผลิต 1.5 ตันต่อวัน

การดำเนินงานของโรงงานในระยะแรกเป็นไปได้ด้วยดี ขางที่ผลิตจากโรงงานของชุมชนมีคุณภาพและได้รับการยอมรับจากพ่อค้าส่งออกที่ให้ราคาสูงกว่าราคาตลาดกลางที่หาที่ใหญ่โดยเฉลี่ยถึงกิโลกรัมละ 2-4 บาท จึงมีการขยายขนาดกำลังการผลิตจากวันละ 500 กิโลกรัม ในปี พ.ศ. 2527 เป็น 3 ตัน ในปี พ.ศ. 2531 และ 4 ตันในปี พ.ศ. 2537 แต่หลังจากปี พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา ตลาดขางพาราโลกมีความต้องการลดลง ทำให้ขางพาราล้นตลาด รัฐบาลจึงเข้ามาแทรกแซงราคา ขางอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับโรงงานมีการขยายกำลังการผลิตเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนจำเป็นต้องจ้างแรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาแทนที่แรงงานที่มาจากคนในชุมชน ทำให้ผลการดำเนินงานของโรงงานขางพารา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา ประสบภาวะขาดทุนอย่างต่อเนื่อง และเพิ่งจะมาฟื้นตัวและได้กำไรในปี พ.ศ. 2545 เนื่องจากราคาขางพาราสูงขึ้น

ผลที่เกิดขึ้นจากการตั้งโรงงานแปรรูปขาง ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของ

1.1 การรู้จักตนเอง ที่ตระหนักว่าตนเองมีปัญหา/ข้อจำกัดด้านการประกอบอาชีพ และจำเป็นที่จะต้องหาทางแก้ไขเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และรู้ว่าระดับรายได้ของตนเองที่มีอยู่นั้น ไม่ควรเสี่ยงกู้เงินจากภายนอกมาลงทุน

1.2 การรู้เรื่องภายนอก ได้แก่ ความรู้ด้านการพัฒนาคุณภาพขาง ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการตั้งโรงงาน ความรู้ด้านการลงทุน ความรู้ด้านการบริหารจัดการโรงงาน เป็นต้น

1.3 การมีความรอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง โดยชาวบ้านได้เรียนรู้การเชื่อมโยงข้อมูลทั้งหมดที่ได้เรียนรู้มาเพื่อมาใช้ในการจัดตั้งโรงงานได้สำเร็จ

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความอดทนพากเพียร และการมีความสามัคคีปรองดอง ที่ชาวบ้านช่วยกันระดมทุน และร่วมแรงร่วมใจกันจัดตั้ง โรงงานแปรรูปขางพาราได้สำเร็จ แม้ว่าจะใช้ระยะเวลาจนถึง 3 ปีก็ตาม

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. ความพอประมาณกับศักยภาพของตน เนื่องจากสมาชิกในชุมชนรู้ข้อจำกัดด้านการหารายได้ของตน จึงตัดสินใจที่จะใช้วิธีการระดมทุนจากเงินออมภายในชุมชนในรูปแบบของหุ้น แทนการกู้เงินมาลงทุน เนื่องจากเห็นว่าการกู้เงินจากภายนอกเป็นการเสี่ยงอย่างมาก

2. ความพอประมาณกับบริบทของชุมชน โดยการปรับขนาดของโรงงานแปรรูปขางพาราให้มีขนาดเล็กลง เพื่อให้เหมาะสมกับเงินทุนที่รวบรวมได้จากสมาชิกภายในชุมชน ปริมาณน้ำขางที่ผลิตได้ภายในชุมชนต่อวัน และความสามารถในการบริหารจัดการของชาวบ้าน

3. การรู้ถึงสาเหตุของปัญหา เนื่องจากสมาชิกในชุมชนได้ตระหนักว่า การที่พ่อค้าคนกลางสามารถคราดคางได้นั้น เนื่องจากขางพาราที่ผลิตได้ของชาวบ้านมีคุณภาพที่ไม่สม่ำเสมอ

4. การพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแกนนำของชุมชนที่เป็นผู้ริเริ่มในการจัดตั้งได้พยายามศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง ทั้งจากการสังเกตคราดคางในงานประกวดขางพาราประจำปี การศึกษาดูงานในโรงงานแปรรูปขางพาราทั้งของรัฐและเอกชน การค้นคว้าหาข้อมูลจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ การปรึกษาเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักวิชาการในมหาวิทยาลัย และเจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพขางที่ทำให้พ่อค้าคนกลางสามารถคราดคางของชาวบ้านได้ จนนำไปสู่ความคิดในการจัดตั้งโรงงานขางพาราของตนเอง

5. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ โรงงานแปรรูปขางพาราทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการประกอบอาชีพหลัก

6. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม ที่เกิดขึ้นจากความสามัคคี ประองคองของสมาชิกในชุมชนที่ร่วมมือกันจัดตั้งโรงงาน และช่วยเหลือกันในการระดมทุน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาผลการดำเนินงานของโรงงานแปรรูปขางแล้ว พบว่า หลังจากโรงงานดำเนินการไปแล้วช่วงหนึ่งและประสบความสำเร็จ ทำให้ชาวบ้านในชุมชน “มีความโลภและหลงระเหิงในผลกำไรที่ได้จากตอนที่ขางราคาดี คิดว่าถ้าขายโรงงานใหญ่มากขึ้น ก็จะได้เงินมากขึ้น จนลืมนึกไปว่าเราเป็นชาวบ้าน เรามีความรู้และทรัพยากรที่จำกัด ทำให้ใหญ่เกินไปไม่ได้” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 26 สิงหาคม 2547) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เมื่อเวลาผ่านไปและชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น ได้ส่งผลให้

1. ความพอประมาณกับศักยภาพของตนเองและความพอประมาณกับบริบทของชุมชนลดลง เกิดเป็นความต้องการที่จะขยายขนาดกำลังการผลิตเพื่อมุ่งเพิ่มรายได้ให้มากขึ้น จนลืมนึกถึงความสามารถในการบริหารจัดการของตนเอง และความเหมาะสมกับบริบทของชุมชน

2. มีความประมาท และขาดความรู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง จึงไม่มีการเตรียมพร้อมป้องกัน/รับมือต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความไม่แน่นอนของปัจจัยต่าง ๆ ทำให้โรงงานต้องประสบกับภาวะขาดทุน เมื่อราคาขางในตลาดโลกมีความผันผวน

การทำเกษตรผสมผสาน เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเนื่องจากแกนนำของชุมชนเห็นว่าสมาชิกในชุมชนจะพึ่งขางพาราเป็นอาชีพหลักเพียงอย่างเดียวไม่ได้ จึงมีการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ที่มีพื้นที่ในการเพาะปลูกประมาณ 5-15 ไร่ แบ่งพื้นที่ในการทำการเกษตรชนิดอื่น เช่น การปลูกไม้ผล การทำนา การปลูกผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ ควบคู่ไปกับการทำสวนขาง ซึ่งจะช่วยให้แต่ละครัวเรือนสามารถมีอาหารไว้ใช้บริโภคภายในครัวเรือน และสามารถมีรายได้จากการทำสวนขางพาราเพื่อใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นต่อไป

ผลที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรผสมผสาน ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนา
เงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของ

1.1 การรู้จักตนเอง ว่าตนเองมีความต้องการบริโภคอะไร และการรู้ว่าตนเองจะพึง
เฉพาะการทำสวนยางพาราเป็นอาชีพหลักเพียงอย่างเดียวไม่ได้

1.2 การรู้เรื่องภายนอก ได้แก่ ความรู้ด้านการเพาะปลูก ความรู้ด้านการเลี้ยงสัตว์
ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวงจรชีวิตของพืชแต่ละชนิด เป็นต้น

1.3 การมีความรอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเกิดจากการทำเกษตร
ผสมผสาน ที่ผู้ทำจะต้องคำนึงถึงความสมดุลและการเอื้อประโยชน์กันระหว่างพืชชนิดต่าง ๆ และ
ความจำเป็นของการมีแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการทำการเกษตรของตนเอง

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความอดทน พากเพียร (ขยัน) เนื่องจากการทำเกษตร
ผสมผสาน ทำให้ชาวบ้านต้องใช้เวลาที่มีอยู่เกือบทั้งหมดไปในการดูแลรักษาพืชหลากหลายชนิด ซึ่ง
ต่างจากการประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ที่เมื่อกรีดยางเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็จะมีเวลาว่างเหลือ
และไม่ได้ใช้ให้เกิดประโยชน์

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึง
ประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ การทำ
เกษตรผสมผสานช่วยให้แต่ละครอบครัวมีอาชีพเสริม มีอาหารสำหรับบริโภคภายในครัวเรือน
ตลอดทั้งปี และสามารถสร้างรายได้เพิ่มเติมจากการขายผลผลิตที่เป็นส่วนเกินจากการบริโภค

การสร้างอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้และลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน กิจกรรมนี้เกิดขึ้นจากการ
ที่แกนนำชุมชนได้ตระหนักว่า สมาชิกในชุมชนส่วนหนึ่งที่เป็นแรงงานรับจ้างในสวนยางที่ไม่มี
ที่ดินทำกินเป็นของตนเอง จะว่างงานและขาดรายได้ในช่วงรอกกรีดยาง จึงได้จัดหลักสูตรกิจกรรม
เพื่อฝึกอาชีพ “8 กิจกรรม 8 กลุ่มอาชีพ” ขึ้น เพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีทางเลือกในการประกอบ
อาชีพอื่นเพื่อเป็นแหล่งของรายได้ นอกเหนือไปจากการประกอบอาชีพรับจ้างในสวนยางพาราเพียง
อย่างเดียว รวมทั้ง ยังสามารถใช้กลุ่มกิจกรรมเหล่านี้ ผลิตสินค้าสำหรับใช้อุปโภคบริโภคเองภายใน
ชุมชนทดแทนการซื้อสินค้าจากภายนอก

ชุมชนมีการจัดหลักสูตรกิจกรรมเพื่อฝึกอาชีพตามความสนใจของสมาชิกในแต่ละหมู่บ้าน
โดยแบ่งออกเป็น กิจกรรมด้านการเพาะเลี้ยงไก่พื้นบ้าน กิจกรรมด้านการเลี้ยงหมู กิจกรรมด้านการ
ปลูกพืชผักผลไม้ปลอดสารพิษ กิจกรรมด้านการแพทย์แผนไทย กิจกรรมด้านการเพาะเลี้ยงปลาน้ำ
จืด กิจกรรมด้านการแปรรูปข้าวเป็นข้าวกล้องและแป้งขนมจีน กิจกรรมด้านการผลิตอาหารสัตว์
และกิจกรรมด้านการเพาะเห็ดด้วยเชื้อเลี้ยงยางพารา โดยยึดหลัก “ผลิตทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่

ผลิต” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2547) และมีข้อกำหนดสำหรับแต่ละหมู่บ้านในการเลือกกิจกรรมการผลิต คือ

1. ให้แต่ละหมู่บ้านมีการผลิตที่แตกต่างกันออกไป ห้ามผลิตซ้ำกับหมู่บ้านอื่น เนื่องจากหากแต่ละหมู่บ้านมีการผลิตซ้ำกันจะทำให้ผลผลิตที่ได้มากเกินไปเกินความต้องการของชุมชน
2. ให้แต่ละหมู่บ้านเลือกผลิตสิ่งที่ชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นมีความสนใจ และมีผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านที่เคยมีประสบการณ์ในเรื่องนั้นเป็นอย่างดีอยู่ในหมู่บ้านนั้นด้วย
3. การเลือกผลิต จำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมของสถานที่ตั้ง และฐานทรัพยากรที่มีในหมู่บ้านนั้น ๆ เป็นหลัก
4. ผลผลิตที่ได้จะจำหน่ายในราคาถูกให้กับสมาชิกภายในชุมชนก่อน เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนของทั้งชุมชน หากเหลือ จึงค่อยนำไปแปรรูปหรือขายในพื้นที่ใกล้เคียง

แกนนำชุมชนท่านหนึ่งได้เล่าถึงเหตุผลที่ชุมชนจำเป็นต้องกำหนดเช่นนั้น เนื่องจาก “อยากให้แต่ละหมู่บ้านเลือกกิจกรรมที่จะผลิตโดยอยู่บนพื้นฐานของการรู้จักตนเองเป็นสำคัญ เช่น รู้ว่าตนเองมีความสนใจอะไร มีภูมิปัญญาด้านไหน และมีทรัพยากรอะไร ได้เปรียบบ้านอื่นที่ไหน แล้วก็เลือกผลิตในสิ่งที่ชุมชนต้องการ ไม่มีการแข่งตลาดกันหรือแข่งขันกัน เราทำไปทั้งหมดนี้เพื่อต้องการให้เงินที่ต้องใช้จ่ายซื้อของส่วนใหญ่หมุนเวียนอยู่ภายในชุมชนแทนการไหลออกไปข้างนอกเพียงอย่างเดียว” (สมาชิกสภาผู้นำ, สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2547) โดยในการจัดกิจกรรมจะยึดหลักการเดียวกัน คือ “ร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ แยกกันไปทำ รวมกันขาย” ซึ่งหมายถึงสมาชิกทุกคนจะต้องมาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างเดียวกัน จากนั้นจึงแยกย้ายกันไปผลิตตามกำลังความสามารถและความสนใจ และเมื่อได้ผลผลิตแล้ว ก็จะนำมารวมกันขาย เพื่อให้สามารถกำหนดตลาดและราคาที่เหมาะสมได้

ผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้และลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของ
  - 1.1 การรู้จักตนเอง ว่าตนเองมีความสนใจและมีความถนัดอย่างไร
  - 1.2 การรู้เรื่องภายนอก ได้แก่ ความรู้ด้านการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้อง ความรู้เกี่ยวกับวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต ความรู้เกี่ยวกับข้อได้เปรียบของหมู่บ้าน เป็นต้น
2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความอดทน พากเพียร ที่เกิดจากการได้เรียนรู้และทดลองทำกิจกรรมใหม่ และความซื่อสัตย์ สุจริต ที่เป็นผลจากการที่สมาชิกต้องปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม และไม่ผลิตตามอย่างกัน หรือแข่งกันผลิต

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. ความพอประมาณกับศักยภาพของตน ที่เกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนรู้ข้อจำกัดและข้อได้เปรียบของตน รวมทั้งทราบว่าตนเองมีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มใด
2. พอประมาณกับบริบทของชุมชน ที่เกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนรู้ว่าหมู่บ้านของตนมีข้อได้เปรียบทางทรัพยากร ภูมิปัญญา มากกว่าหมู่บ้านอื่นในด้านใด และเลือกผลิตในสิ่งที่สมาชิกในชุมชนนั้นมีความต้องการและมีข้อได้เปรียบ
3. การคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ อันเกิดจากความตระหนักของสมาชิกในชุมชน ถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน หากทุกหมู่บ้านมีการผลิตสินค้าประเภทเดียวกัน ซึ่งจะทำให้ผลผลิตที่ได้มากเกินไปเกินความต้องการของชุมชน และต้องพึ่งพิงตลาดภายนอก
4. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ทั้ง 8 กิจกรรมช่วยให้แต่ละครอบครัวมีอาชีพเสริม สามารถสร้างรายได้เพิ่มเติมจากการขายผลผลิตที่เป็นส่วนเกินจากการบริโภค และมีค่าใช้จ่ายน้อยลงจากการมีสินค้าราคาถูกสำหรับการอุปโภคบริโภคภายในชุมชน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาผลการดำเนินงานของกลุ่มกิจกรรมทั้ง 8 กลุ่มแล้ว พบว่าหลังจากดำเนินการไปแล้วช่วงหนึ่ง สมาชิกประมาณครึ่งหนึ่งได้ละทิ้งกิจกรรมเนื่องจากมีความเห็นว่า “นานกว่าจะเห็นผล ทำมาแล้วช่วงหนึ่ง ก็ไม่เห็นรวยซักที” (ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2547) ในขณะที่ สมาชิกบางส่วนได้ถอนตัวออกจากกลุ่ม โดยไม่นำผลผลิตมารวมกันขาย เนื่องจากต้องการนำผลผลิตไปขายเองในตลาดภายนอกชุมชนที่สามารถทำรายได้มากกว่า นอกจากนี้ สมาชิกบางส่วนยังได้เพิ่มการผลิตมากกว่าที่กำหนดโควตาไว้ในกลุ่ม ทำให้เกิดการแข่งขันกันผลิตระหว่างสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน เนื่องจากเห็นว่าขายดี และมีผู้ต้องการมาก จึงเร่งผลิตให้ได้มาก และพยายามที่จะทำให้ต้นทุนต่อหน่วยของตนเองลดลง ซึ่งพฤติกรรมข้างต้นเหล่านี้ ได้แสดงให้เห็นว่า สมาชิกในชุมชนยังขาดคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. การมีความโลภจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ที่เกิดขึ้นจากการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และการมุ่งหวังแต่รายได้ที่เป็นตัวเงินที่ตนเองจะได้รับ
2. การไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ ที่เกิดขึ้นจากการขาดความซื่อสัตย์และจิตสำนึกต่อกลุ่ม และทำให้สมาชิกกลุ่มคนอื่นได้รับความเดือดร้อน
3. การคำนึงถึงผลระยะสั้นมากกว่าระยะยาว ที่เกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนขาดความอดทน พากเพียร ที่จะทำกิจกรรมให้สำเร็จ โดยการให้เหตุผลถึงความยุ่งยากและระยะเวลาที่ต้องรอคอยจนกว่าจะเห็นผลสำเร็จ

การจัดตั้งศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน เนื่องจากชุมชนมีบทเรียนในอดีตที่ตรงประสพกับความยากลำบากจากการหลงเชื่อคนภายนอก รวมทั้งแกนนำชุมชนได้ทำการสำรวจข้อมูลและพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีความรู้เฉพาะเรื่องบางพาราและไม่มีโอกาสไปศึกษาดูงานในพื้นที่อื่น ทำให้ขาดโอกาสในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่นอกเหนือไปจากเรื่องในชุมชน จึงคิดเรื่องการจัดการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนเอง เพื่อให้ตระหนักและเรียนรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ดังที่ผู้นำชุมชนท่านหนึ่งทีกล่าวว่า “โลกปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว คนบ้านเราจะอยู่หลังเขาอีกต่อไปไม่ได้ เราจึงคิดที่จะจัดการเรียนรู้และกำหนดเป็นแนวทางเอง เพราะถึงเวลาแล้วที่เราจะกำหนดชีวิตของเราเอง มิให้คนอื่นเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตอีกต่อไป” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2547) โดยได้กำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้ให้กับสมาชิกในชุมชน เป็นขั้นตอนแต่ละระดับ ดังนี้

1. การเรียนวิชาสามัญพื้นฐาน เพื่อให้คนอ่านออกเขียนได้ และมีความรู้ในเรื่องพื้นฐานทั่วไปที่จำเป็นต้องรู้ โดยร่วมมือกับศูนย์การศึกษาของโรงเรียนจัดการศึกษาให้คนในชุมชนมีความรู้วิชาสามัญพื้นฐานในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้มากที่สุด เนื่องจากเห็นว่า ความรู้ในระดับนี้เป็นความรู้ขั้นต่ำที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่

2. การเรียนรู้ในสิ่งที่ควรจะรู้ กล่าวคือ เป็นความรู้ที่ช่วยให้สมาชิกในชุมชนได้เข้าใจและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมยุคปัจจุบัน โดยเน้นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง กฎหมาย ระบบสหกรณ์ และการบริหารจัดการ เป็นต้น

3. การเรียนรู้ในสิ่งที่ต้องการจะรู้ โดยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเลือกเรียนตามความสนใจและความต้องการของตนเอง ซึ่งเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติจริงในพื้นที่เป็นหลัก

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขความรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในประเด็นของ

1. การรู้เรื่องภายนอก ได้แก่ ความรู้ด้านวิชาการที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ความรู้ด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ และความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นในชุมชน/สังคมและประเทศอื่น

2. การมีความรอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ที่เกิดขึ้นจากการมีความรู้ที่หลากหลาย ทั้งความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ และความรู้ที่ได้รับทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้จากสาขาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และเลือกใช้เฉพาะที่จะเป็นประโยชน์และก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

เงื่อนไขความรู้ข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ การมีความรู้ด้านวิชาการและด้านอาชีพมากขึ้น ทำให้สามารถนำความรู้ที่ได้รับ ไปพัฒนาปรับปรุงการประกอบอาชีพให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
2. การไม่ประมาท และการรู้เท่าทันและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดจากการมีความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกมากขึ้น ทำให้สามารถเตรียมตัวและวางแผนการดำเนินชีวิตให้พร้อมรับผลกระทบต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอก

2. กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสังคม

นอกเหนือไปจากความพยายามที่จะพัฒนาให้คนในชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจแล้ว เป้าหมายที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการพัฒนาชุมชน คือ “การสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน โดยเน้นที่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างสมาชิกในชุมชน และการมีเครือข่ายที่เข้มแข็ง” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2548) โดยกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสังคมของชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

แผนแม่บทชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการที่สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันทบทวนการพัฒนาช่วง 10 ปี ที่ผ่านมาของชุมชนและพบว่า การแก้ปัญหาที่ผ่านมาของชุมชนเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะด้านแบบแยกส่วนและไม่เชื่อมโยงกัน ทำให้การแก้ปัญหาคาดประสิทธิภาพและไม่เกิดผลอย่างแท้จริง ซึ่งที่ประชุมในครั้งนั้น ได้มีมติว่า ชุมชนควรมีแผนบางอย่างที่ใช้เป็นเสมือน “เข็มทิศในการพัฒนาชุมชน” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2548) เพื่อให้การดำเนินงานทุกอย่างของชุมชนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยได้กำหนดเป้าหมายหลักของการทำแผนแม่บทชุมชนที่มุ่งไปสู่ “ความสามารถในการพึ่งตนเอง” ของชุมชนเป็นหลัก

ชุมชนได้คัดเลือกผู้นำจำนวน 5 คนจากแต่ละหมู่บ้าน รวม 40 คน มาเป็นคณะทำงานในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยได้มอบหมายให้คณะทำงานแต่ละคนทำการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน เช่น แผนที่ชุมชน แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ข้อมูลด้านประชากร การศึกษา อาชีพของคนในชุมชน ผู้รู้ด้านต่าง ๆ ในหมู่บ้าน รายรับรายจ่ายประจำวันของครัวเรือน จำนวนผลผลิตจำนวนหนึ่งสิน ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาชุมชนที่เกิดขึ้นในอดีต วิธีการแก้ไขปัญหา และปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดไปทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบเฉลี่ยเป็นรายเดือนและรายปี และแสดงให้เห็นในรูปแบบของตาราง ซึ่งทำให้คณะทำงานทุกคนเริ่มมองเห็นภาพรวมของหมู่บ้านในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งทรัพยากรชุมชน ศักยภาพของคนในชุมชน จุดเด่นจุดด้อย และที่มาที่ไปของปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ชัดเจนมากขึ้น รวมทั้งยัง “เข้าใจถึงความจำเป็นที่ชุมชนควรจะต้อง

มีแนวทางของตนเอง” (สมาชิกรัฐสภาผู้นำ, สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2548) ในการพัฒนาไปสู่เป้าหมายของชุมชน ดังข้อมูลที่ว่า

“ข้อมูลที่เราได้ในขั้นตอนนี้มีความสำคัญมาก เพราะเป็นข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการที่เราทุกคนได้ร่วมกันวิเคราะห์ และสรุปประสบการณ์จากในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ข้อมูลเหล่านี้ทำให้เราได้รู้ว่าเรามีรากเหง้าที่น่าภูมิใจอะไรบ้าง มีความเด่นความด้อยอย่างไร ได้รู้จักตนเองและรู้จักเงื่อนไขที่เป็นผลกระทบที่มาจากภายนอก และมองเห็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเชื่อมโยงและเป็นภาพรวมมากขึ้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้เราตระหนักถึงความจำเป็นของการวางแผนแนวทางในอนาคตของชุมชน ในการหาวิธีการว่าจะทำอย่างไรที่ทำให้ชุมชนของเราพึ่งตนเองได้มาก และพึ่งพาภายนอกเท่าที่จำเป็น” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 23 สิงหาคม 2547)

ข้อมูลจากการสำรวจดังกล่าวได้นำไปสู่ข้อกำหนดของชุมชนที่ว่า ในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ นั้น จำเป็นที่ผู้ดำเนินการจะต้องตอบคำถามให้ได้ก่อน 5 ข้อ คือ (1) ทำอะไร (2) เพราะอะไรจึงต้องทำ (3) มีวิธีการทำอย่างไร (4) ใครเป็นคนทำ (5) งบประมาณและแหล่งทุนจากไหน รวมทั้งยังได้ขอค้นพบอีกหลายประการซึ่งนำไปสู่วิสัยทัศน์ของชุมชนในการหาวิธีการจัดการที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว ด้วยวิธีการควบคุมรายจ่ายในครัวเรือน การรักษาสุขภาพ และการประกอบอาชีพเสริมนอกเหนือจากการทำสวนยางพาราเพียงอย่างเดียว

การจัดทำแผนแม่บทของชุมชนใช้ระยะเวลาทั้งหมดประมาณ 2 ปี ซึ่งความสำเร็จในการจัดทำแผนแม่บท ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนได้รู้จักตนเองมากขึ้น เห็นทิศทางของการพัฒนาชุมชนตนเองอย่างชัดเจนมากขึ้น รวมทั้งเป็นการตอกย้ำว่า “ความสามัคคีร่วมมือร่วมใจระหว่างทุกคนในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จ” (สมาชิกรัฐสภาผู้นำ, สัมภาษณ์, 23 สิงหาคม 2547)

ผลที่เกิดขึ้นจากการทำแผนแม่บทชุมชน ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของ

1.1 การรู้จักตนเอง จากการได้รับรู้ข้อมูลของตนเองในด้านต่าง ๆ เช่น รายรับ-รายจ่าย จำนวนหนี้สิน รากเหง้า จำนวนผลผลิตที่ผลิตได้ ข้อมูลด้านสุขภาพ เป็นต้น

1.2 การรู้เรื่องภายนอก ได้แก่ ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชุมชน ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของชุมชน ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน เป็นต้น

1.3 การมีความรอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ที่เกิดขึ้นจากการได้รับรู้ข้อมูลทั้งที่เกี่ยวข้องกับตนเองและชุมชน ทำให้สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่เกี่ยวข้องได้อย่างเป็นระบบ

1.4 การมีความระมัดระวังในการนำความรู้ที่มีไปใช้ในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นผลที่สืบเนื่องจากการพิจารณาทุกสิ่งทุกอย่างอย่างเชื่อมโยงเป็นระบบ จึงทำให้มีความระมัดระวังในการกระทำ เนื่องจากเกรงว่าจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

2. เจื่อนใจคุณธรรม ในประเด็นของ

2.1 ความซื่อสัตย์ สุจริต ที่เกิดจากการมีความซื่อสัตย์ สุจริตในการเก็บข้อมูล และให้ข้อมูลที่แท้จริงแก่คณะทำงาน

2.2 ความอดทน พากเพียร ในการทำแผนแม่บทซึ่งมีกระบวนการที่ซับซ้อนและใช้ระยะเวลาจนถึง 2 ปี จึงต้องอาศัยความรับผิดชอบและความพากเพียรพยายามของคณะทำงานทุกคนในการทำงานจนประสบความสำเร็จ

2.2 ความสามารถในการเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง อันเกิดจากการที่ผู้ใช้ประโยชน์จากข้อมูลนั้น เป็นผู้ที่มีอำนาจในการเก็บข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับตนเอง ประกอบกับการมีข้อมูลที่ครอบคลุมทุกด้าน ทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจถึงสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

2.3 ความเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2.4 การมีความสามัคคีปรองดอง ที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกัน และได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกัน

เจื่อนใจความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. ความพอประมาณกับศักยภาพของตน เนื่องจากสมาชิกในชุมชนได้รับรู้ข้อมูลที่เป็นจริงของตนเอง ทั้งข้อมูลรายรับ-รายจ่าย ข้อมูลหนี้สิน และข้อมูลด้านการประกอบอาชีพ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ ช่วยให้ชาวบ้านแต่ละคนสามารถประเมินระดับความพอประมาณในการใช้จ่ายที่เหมาะสมของครัวเรือนได้ง่ายขึ้น

2. ความพอประมาณกับบริบทของชุมชน ที่เกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนได้รับรู้ข้อมูลจริงของชุมชน ทั้งส่วนที่เป็นข้อได้เปรียบ ข้อจำกัด และปัญหา ทำให้พยายามที่จะปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนมากขึ้น

3. การไม่ประมาท ที่เกิดจากการมีข้อมูล ทำให้มีความระมัดระวังในการตัดสินใจ

4. การรู้ถึงสาเหตุของปัญหา ที่เกิดจากสมาชิกทุกคนได้ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่างเชื่อมโยงครบทุกด้าน ทำให้สามารถค้นหาสาเหตุและที่มาของปัญหาได้

5. การพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ที่เกิดจากการเชื่อมโยงประสบการณ์ของคนที่มีความแตกต่างทั้งด้านวัยวุฒิ คุณวุฒิ มาร่วมคิดวิเคราะห์ข้อมูลด้วยกัน และนำไปสู่การเชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้

6. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ แผนแม่บทชุมชนช่วยทำให้สมาชิกในชุมชนมีการวางแผนด้านการประกอบอาชีพที่ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว โดยเน้นการผลิตปัจจัยขั้นพื้นฐานที่สมาชิกในชุมชนนิยมบริโภค หรือการผลิตเพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือน

7. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม ที่เกิดขึ้นจากความสามัคคี ประองคองของสมาชิกในชุมชนที่ร่วมมือกันสำรวจข้อมูลและจัดทำแผนแม่บท เรียนรู้จากกัน และร่วมมือกันวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน

8. การคำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น แผนแม่บทชุมชนเป็นการกำหนดทิศทางสำหรับการพัฒนาชุมชนในอนาคต

9. การรู้เท่าทันและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดจากการเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิก ซึ่งทำให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถปรับตัว และพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง

เวทีสภาผู้นำ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเดือนละครั้ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำของแต่ละหมู่บ้านในชุมชน ในการร่วมรับรู้ปัญหา วิเคราะห์ปัญหา วางแผนแก้ปัญหา แสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาในส่วนที่ชุมชนสามารถทำได้ รวมทั้งยังเป็นเวทีในการถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้นำ ประชาชนชาวบ้านสาขาต่าง ๆ ที่มีในชุมชน ซึ่งช่วยให้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนแพร่หลาย ไม่กระจุกตัว และช่วยยกระดับความรู้ของสมาชิกทุกคนให้สูงขึ้น จากการที่ทุกคนได้เรียนรู้ความคิดเห็นที่หลากหลายจากคนที่แตกต่างกันทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ ประสบการณ์ทั้งทางโลกและทางธรรม

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดเวทีสภาผู้นำ ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนส่วนหนึ่งเกิดการพัฒนาเงื่อนไขความรู้และคุณธรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของการรู้เรื่องภายนอก รอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัยและระมัดระวังในการความรู้ที่มีไปปฏิบัติ ดังข้อมูลที่ว่า

“การเข้าร่วมประชุมสภาผู้นำ เป็นการเปิดโลกทัศน์ ใครได้ไปพบเจออะไรใหม่ ๆ ข้างนอกที่เป็นประโยชน์ก็จะมาเล่าสู่กันฟัง ทำให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสได้ออกไป ก็ได้รู้กว้างขึ้น นอกจากนี้ ก็ยังมีการแจ้งให้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อขอความคิดเห็นจากกลุ่ม ให้ช่วยชี้แนะหรือหาทางเลือกร่วมกัน ซึ่งความคิดเห็นก็จะหลากหลายมาก เพราะมีคนจากหลายอาชีพและต่างประสบการณ์มาประชุมร่วมกัน แต่ความหลากหลายนี้ก็ช่วยทำให้เรารอบคอบ คิดครบถ้วนและมีเหตุผลมากขึ้น” (สมาชิกสภาผู้นำ, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2547)

2. เจื้อนใจคุณธรรม ในประเด็นของความเอื้อเพื่อ แบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และ การมีความสามัคคีปรองดอง ดังข้อมูลที่ว่า

“เมื่อหมูโคนหมูหนึ่งเกิดปัญหา ทุกคนก็จะร่วมกันคิด พยายามที่จะหาทางช่วยเหลือกัน หาก หมูนั้นขาดเหลืออะไรก็จะหาทางจัดสรรจากหมูอื่น ๆ มาให้ก่อน โดยไม่ได้แบ่งแยก แต่เรา ทุกคนช่วยกันเพื่อชุมชน โดยรวม เพื่อสร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชน” (สมาชิกสภาผู้นำ, สัมภาษณ์, 28 ธันวาคม 2547)

เจื้อนใจความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึง ประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. การรู้ถึงสาเหตุ ที่เกิดจากการร่วมกันวิเคราะห์เป็นกลุ่มและการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างกันและกัน

2. การพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ที่เกิดจากการที่มีคนที่มีความแตกต่างทั้งด้านวิถีชีวิต คุณวุฒิ และหลากหลายประสบการณ์มาร่วมคิดวิเคราะห์ด้วยกัน

3. การคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ ที่เกิดจากการ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างกันและกัน ที่ช่วยให้การเรียนรู้ของแต่ละคนพัฒนาขึ้น รวมทั้งการได้ฟังความคิดเห็นที่ หลากหลายในแง่มุมที่แตกต่างกัน ทำให้การพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น จากการทำนั้นเป็นไปอย่างรอบคอบและระมัดระวัง

4. การฟังตนเองได้ทางสังคม อันเกิดจากการที่แต่ละคน ได้รับรู้ปัญหาของกันและกัน เห็นใจซึ่งกันและกัน และช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหา ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเอกภาพและเป็น กัลยาณมิตรที่ดีต่อกันระหว่างผู้นำของแต่ละหมู่บ้านในชุมชน

5. การรู้เท่าทันและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง การรู้ข้อมูลของตนเองและการเข้าใจสิ่ง ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ทำให้ชาวบ้านมีการวางแผนชีวิตล่วงหน้าไว้ก่อน เพื่อเตรียมตัว ให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

การสร้างเครือข่าย ชุมชนมีการจัดตั้งเครือข่ายเพื่อหาแนวร่วมในการแก้ปัญหา ใน 3 ระดับที่ แตกต่างกัน คือ

1. เครือข่ายระดับชุมชน ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากความสำเร็จของชุมชนในการจัดตั้ง โรงงานแปรรูปยางพารา ที่ทำให้ชุมชนได้รับการคัดเลือกจากหน่วยงานของรัฐให้เป็นแหล่งศึกษา ดูงานของเกษตรกรทำสวนยางจากทั่วประเทศ จนเกิดเป็นแรงจูงใจให้มีการสร้างโรงงานแปรรูป ยางพาราขึ้นอีก 11 โรงงานใน 11 ชุมชนในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช และร่วมกันจัดตั้งเป็น เครือข่ายยางพารานครศรีธรรมราช ที่ร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้นำของแต่ละชุมชนให้มีความรู้ เรื่องการบริหารจัดการ โรงงาน การก่อตั้งกองทุนหมุนเวียนเครือข่ายเพื่อสนับสนุนธุรกิจของทุก

กลุ่ม และการก่อตั้งศูนย์การตลาดเพื่อขายยางพาราาร่วมกัน ในภายหลัง กลุ่มเครือข่ายยางพาราฯ นี้ ได้รวมตัวกันกำหนดแผนแม่บทการพัฒนายางพาราไทยขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการผลิตยางพาราของชุมชน

2. เครือข่ายระดับจังหวัด เกิดขึ้นจากการที่แกนนำชุมชนหลายคนได้มีโอกาสพบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้านในจังหวัดเดียวกันในการจัดเวทีสัมมนาต่าง ๆ จากนั้น จึงค่อย ๆ เชื่อมโยงความสัมพันธ์กันระหว่างเกษตรกร 3 กลุ่มอาชีพที่มีฐานในการผลิตที่แตกต่างกัน คือ ยางพารา ไม้ผล นาข้าว เพื่อให้มีผลผลิตจากแต่ละเครือข่ายมาทำวิสาหกิจชุมชนร่วมกัน ฟังพาอาศัยซึ่งกันและกัน

3. เครือข่ายระดับประเทศ เป็นเครือข่ายที่ชุมชนต่างภูมิภาคร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและเชื่อมโยงไปสู่เครือข่ายระดับชาติ โดยมีฐานสมาชิกจากเครือข่ายองค์กรชาวบ้านจาก 33 จังหวัดทั่วประเทศ โดยประเด็นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเครือข่ายนี้ ได้แก่ การแพทย์พื้นบ้าน การจัดการป่า การเกษตรผสมผสาน การออมทรัพย์และสวัสดิการ เป็นต้น

ผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างเครือข่าย ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของการรู้เรื่องภายนอก ได้แก่ ความรู้ด้านการประกอบอาชีพอื่นนอกเหนือไปจากอาชีพหลักของตนเอง ความรู้เกี่ยวกับชุมชน/สังคมภายนอก และความรู้ด้านการบริหารจัดการ เป็นต้น

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการมีความสามัคคี ประองคอง ระหว่างสมาชิกในเครือข่ายทั้งสามระดับ

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ที่เกิดจากการทำวิสาหกิจชุมชนร่วมกัน การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายยางพาราเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง และการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง

2. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม ที่เกิดจากการมีเครือข่ายชุมชนที่ประกอบอาชีพหลักชนิดเดียวกัน การมีเครือข่ายชุมชนที่อยู่ในเขตจังหวัดเดียวกัน และการมีเครือข่ายระดับชาติที่ยึดแนวทางในการพัฒนาชุมชนคล้ายคลึงกัน

3. รู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง การมีเครือข่ายที่กว้างขวางช่วยให้สมาชิกในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกที่มีความคิดและประสบการณ์ที่แตกต่างออกไป ซึ่ง

เป็นการเปิดโลกทัศน์ของสมาชิกในชุมชน และช่วยให้สามารถปรับตัวและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น

3. กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนยังคงมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกทำลายและเสื่อมโทรมลงจากการทำสัมปทานตัดไม้ วาดภัย ไฟป่า การขุดแร่ และการบุกรุกถาดถางของชาวบ้านในอดีต การมีตะกอนและสารปนเปื้อนในแหล่งน้ำธรรมชาติที่เกิดจากการทำเหมืองแร่ของบริษัทเอกชนในพื้นที่ มลภาวะทางอากาศเป็นพิษจากการเผาถ่าน และปัญหาดินเสื่อมคุณภาพที่เกิดจากการใช้สารเคมีในการเพาะปลูกติดต่อกันเป็นเวลานาน ซึ่งปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของสมาชิกในชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชน มีอัตราการเสียชีวิตจากโรคมะเร็งเป็นอันดับหนึ่ง โดยเฉพาะมะเร็งตับ มะเร็งปอด และมะเร็งทั่วไป ซึ่งสาเหตุหลักมาจากการบริโภคอาหารที่ปนเปื้อนสารเคมี การดื่มสุรา การสูบบุหรี่ และการสูดฝุ่นละอองจากการทำเหมืองแร่ (ข้อมูลจากแผนแม่บทชุมชน)

กลุ่มแกนนำของชุมชนจึงได้พยายามจัดกิจกรรมที่จะส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนลดการทำลายสิ่งแวดล้อมลง ได้แก่ การจัดฝึกอบรมให้ความรู้ในการทำน้ำหมักชีวภาพและปุ๋ยชีวภาพ และการรณรงค์ให้สมาชิกในชุมชนหันมาทำการเกษตรแบบปลอดสารพิษ หรือลดการใช้สารเคมีในการทำการเกษตรลง โดยให้หันมาใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยชีวภาพในการบำรุงดิน ใช้เครื่องตัดหญ้าและน้ำสกัดชีวภาพทดแทนการใช้ยาฆ่าหญ้า แต่จากการศึกษาพบว่า การจัดกิจกรรมฝึกอบรมได้รับความนิยมในการเข้าร่วมรับฟังจากชาวบ้านเป็นอย่างดี แต่การรณรงค์ให้นำความรู้ที่ได้รับกลับไปประยุกต์ใช้กับการทำการเกษตร กลับไม่ได้รับความนิยมมากนัก เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การใช้สารเคมีนั้น “สะดวก รวดเร็ว และได้ผลดี” กว่า การใช้สารธรรมชาติซึ่งต้อง “ใช้ในปริมาณมากยุ่งยาก และนานกว่าจะเห็นผล” (เกษตรกรสวนยางพารา, สัมภาษณ์, 23 สิงหาคม 2547) ทำให้ได้คิดว่า จะใช้ชีวิตแบบพอเพียงต้องมี “ศรัทธา” เป็นตัวนำดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องทวนกระแสกับความโลภและความมั่งง่าย

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากแผนแม่บทชุมชนที่เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนประกอบ จะพบว่ากิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่กำหนดไว้ในแผนแม่บท จะเน้นไปที่กิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การจัดกิจกรรมอุทยานประวัติศาสตร์เหตุการณ์ พ.ศ. 2512-2522 การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันของชุมชน และการจัดกิจกรรมชมผลไม้ตามฤดูกาล มากกว่าการจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและ การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมของชุมชน

4. กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจ

แม้ว่า ในแผนแม่บทชุมชนได้มีการกำหนดแผนพัฒนาจิตใจคนในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย โครงการลานวัฒนธรรมของชุมชน และโครงการงานประเพณีท้องถิ่น แต่จากการศึกษาข้อมูลชุมชน ทั้งการสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม พบว่าชุมชนพอเพียง 1 ไม่ได้มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจให้กับสมาชิกในชุมชนอย่างจริงจังและเด่นชัดมากนัก โดยกิจกรรมตามโครงการของแผนแม่บทชุมชนที่จัดขึ้นทั้ง 2 โครงการจะเป็นในลักษณะของงานประเพณีที่มีการทำบุญร่วมกัน การออกร้านขายสินค้าของชุมชน และการจัดการแสดงในภาคค่ำ

รูปแบบของการพัฒนาจิตใจที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนส่วนใหญ่ จึงเป็นในระดับของปัจเจกบุคคลที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาโดยส่วนตัว และตั้งมั่นที่จะพัฒนาจิตใจของตนเองให้ก้าวไปสู่ระดับที่สูงขึ้น โดยใช้การศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเอง โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมด้านการพัฒนาจิตใจที่ดำเนินการโดยชุมชนมากนัก ดังจะสังเกตได้จาก ผู้นำของชุมชนหลายท่านซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ มีความคิดเห็นและการกระทำที่แสดงให้ผู้วิจัยรู้สึกได้ว่า เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมสูง และมีความมุ่งมั่นที่จะดำเนินชีวิตตามหลักของศาสนา

อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายท่านได้แสดงความคิดเห็น ถึงสาเหตุของการที่ชุมชนไม่มีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจนี้ว่า เกิดจาก “พระไม่น่าเคารพ บางทีคนที่อยู่นอกวัดยังนำกราบไหว้มากกว่า” (สมาชิกสภาผู้นำ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2548) หรือ “ผู้นำที่เค้ามีคุณธรรมแล้ว เค้าไม่มีเวลามากนักหรอก เพราะต้องเดินทางไปเป็นวิทยากร กิจกรรมที่พัฒนาด้านจิตใจมันต้องอาศัยความศรัทธาเป็นทุน และมีเวลาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ปัญหามันไม่ได้อยู่ที่การเริ่มต้น แต่อยู่ที่การสานต่อ” (กรรมการหมู่บ้าน, สัมภาษณ์, 27 มิถุนายน 2548) หรือ “จุดเน้นของที่นี่ เน้นการมีกินมีใช้ ไม่มีหนี้สิน ให้พึ่งตนเองได้ก่อน แล้วค่อยไปพูดถึงเรื่องการเป็นคนดีทีหลัง” (เกษตรกรชาวสวนยางพารา, สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2548) ซึ่งเหตุผลต่าง ๆ ข้างต้นนี้ ได้กลายเป็นเสมือนข้อจำกัดที่ทำให้กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจของชุมชนไม่ได้รับการพัฒนาให้มีความก้าวหน้าเช่นดังกิจกรรมด้านอื่น

ตารางที่ 8 กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนพอเพียง 1 กับการพัฒนาคุณลักษณะ

กิจกรรม	การตั้งโรงงานแปรรูปยาง	การทำเกษตรผสมผสาน	การสร้างอาชีพเสริม	การจัดตั้งศูนย์ศึกษา	แผนแม่บทชุมชน	เวทีสภาผู้นำ	การสร้างเครือข่าย
คุณลักษณะ							
พอประมาณ							
พอประมาณกับศักยภาพของคน	✓		✓		✓		
พอประมาณกับสิ่งแวดล้อม	✓		✓		✓		
ไม่โลกเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม							
มีเหตุผล							
ไม่ประมาท				✓	✓		
รู้ถึงสาเหตุ	✓				✓	✓	
พิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	✓				✓	✓	
คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ			✓			✓	
มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี							
พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ	✓	✓	✓	✓	✓		✓
พึ่งตนเองได้ทางสังคม	✓				✓	✓	✓
คำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น					✓		
รู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง				✓	✓	✓	✓

กรณีศึกษาที่ 2 : ชุมชนพอเพียง 2 จังหวัดอุบลราชธานี

กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

1. กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงทางเศรษฐกิจ

การทำเกษตรผสมผสาน เนื่องจากสมาชิกทุกคนในชุมชนรับประทานอาหารมังสวิรัต และใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเป็นหลัก ชุมชนจึงเรียนรู้ที่จะทำกิจกรรมหลายประเภท เพื่อให้ครอบคลุมความต้องการในการบริโภคของสมาชิก และช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายที่ชุมชนจะต้องซื้ออาหารจากภายนอก การทำกิจกรรมในชุมชน ได้แก่ การปลูกข้าวเพื่อใช้เป็นอาหารหลัก การปลูกถั่ว งา และพืชคลุมดินเพื่อใช้เป็นอาหารเสริมด้านโปรตีน การปลูกผักพื้นบ้านและผักสวนครัวเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร การปลูกไม้ผลเพื่อใช้รับประทานควบคู่ไปกับอาหารหลัก และการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเป็นวัตถุดิบในการผลิตสมุนไพรที่ใช้การรักษาพยาบาลของชุมชน เป็นต้น

ผลที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรผสมผสาน ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของ

1.1 การรู้จักตนเอง ว่าตนเองมีความต้องการบริโภคอะไร มีข้อจำกัดด้านการบริโภคอะไรบ้าง และเพาะปลูกเฉพาะสิ่งที่ตนเองรับประทานหรือใช้ในการรักษาพยาบาลเท่านั้น

1.2 การรู้เรื่องภายนอก ได้แก่ ความรู้ด้านการเพาะปลูก ความรู้เรื่องวงจรชีวิตของพืชแต่ละชนิด ประโยชน์ของพืชต่อการบำรุงดิน และการอยู่ร่วมกันได้ของพืชชนิดต่าง ๆ เพื่อให้การเพาะปลูกพืชทุกชนิดเป็นไปได้ด้วยดี เป็นต้น

1.3 การมีความรอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรผสมผสานที่ผู้ทำจะต้องคำนึงถึงความสมดุลและการเอื้อประโยชน์กันระหว่างพืชชนิดต่าง ๆ กัน

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความอดทน พากเพียร (ขยัน หมั่นเพียร) เนื่องจากการทำเกษตรผสมผสาน ต้องใช้การดูแลรักษาเอาใจใส่พืชหลากหลายชนิดอยู่ตลอดเวลา ทำให้ชาวบ้านต้องมีความขยันหมั่นเพียรตลอดเวลา

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ช่วยให้ชุมชนมีอาหารหลากหลายประเภทรับประทานตลอดทั้งปี โดยไม่ต้องเสียดำค่าใช้จ่ายซื้อจากภายนอก

การแปรรูปผลผลิต เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนโดยการนำผลผลิตทางการเกษตรไปแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งแม้ว่านโยบายหลักของสมณะผู้ก่อตั้งจะเน้นให้ชุมชนทำกิจกรรมเป็นอาชีพหลัก แต่ชุมชนก็ยังจำเป็นต้องหารายได้เสริมเพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูชุมชนหลังน้ำท่วม ค่าใช้จ่ายสำหรับซื้อสินค้าที่ชุมชนผลิตเองไม่ได้ และเพื่อทดแทนการขาดรายได้จากการทำกิจกรรมไม่ได้ในช่วงน้ำท่วมประมาณ 1-3 เดือนของทุกปี โดยสมาชิกในชุมชนได้นำรูปแบบฐานแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ดำเนินการในชุมชนเครือข่ายอโศกที่ตั้งขึ้นก่อน เช่น สิริระอโศก ปฐมอโศก สีมอโศกมาประยุกต์ใช้กับชุมชน เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ให้สมาชิกบริโภคภายในชุมชน และจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชนอีกทางหนึ่ง

ฐานการแปรรูปผลิตภัณฑ์ภายในชุมชนแบ่งได้ ดังนี้

1. ฐานโรงสี วัตถุประสงค์ที่ใช้จะมาจากข้าวที่ผลิตได้เองภายในชุมชน ข้าวที่ซื้อจากกลุ่มเครือข่ายกิจกรรมไร่สารพิช และข้าวที่ซื้อจากชาวบ้านทั่วไปที่ปลูกโดยไม่ใช้สารเคมี การดำเนินการของโรงสีจะอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของชาวชุมชนและอุดรศึกษา โดยมีนักเรียนมัธยมศึกษาที่ประจำฐานโรงสีเป็นแรงงานสำคัญ ผลผลิตที่ได้จากโรงสีในรูปแบบของข้าวกล้องส่วนใหญ่จะใช้บริโภคกันภายในชุมชน และส่งไปขายที่กรุงเทพฯ ส่วนผลพลอยได้จากการผลิต เช่น ข้าวหัก รำ และแกลบ ชุมชนได้นำไปแปรรูปในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น ข้าวหักได้ถูกส่งต่อไปยังฐานแปรรูปอาหาร เพื่อผลิตเป็นอาหารแปรรูปจากข้าวกล้องเพื่อสุขภาพ ส่วนรำและแกลบจะถูกนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในการเพาะเห็ด การเพาะชาต้นไม้ และการทำปุ๋ยสะอาดต่อไป

2. ฐานแปรรูปสมุนไพร จะรับผิดชอบด้านการผลิตยาสมุนไพรเพื่อใช้รักษาพยาบาลสมาชิกภายในชุมชน และแปรรูปสมุนไพรเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์สำหรับบริโภคต่าง ๆ วัตถุประสงค์ที่ใช้จะมาจากสมุนไพรที่ปลูกได้ภายในชุมชนและซื้อจากแหล่งผลิตภายนอกชุมชน ส่วนวิธีการผลิตนั้นชุมชนได้ส่งตัวแทนไปศึกษาวิธีการผลิตและแปรรูปจากชุมชนปฐมอโศกที่มีประสบการณ์ ความพร้อมและความชำนาญมากกว่า จากนั้น จึงกลับมาทดลองผลิตเอง โดยเริ่มต้นจากผลิตภัณฑ์ที่ง่ายก่อน

3. ฐานแชมพูสมุนไพร ผลิตภัณฑ์ในฐานนี้ ได้แก่ แชมพูสระผม ครีมนวดผม น້ายาซักผ้า น້ายาล้างจาน สบู่เหลว เจลทาผิว เป็นต้น การดำเนินการของฐานแชมพูสมุนไพรจะอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของชาวชุมชนและอุดรศึกษาที่ประจำฐานแชมพูสมุนไพรเป็นหลัก วัตถุประสงค์ที่ใช้จะมา

จากวัตถุดิบสมุนไพรที่ปลูกได้เองภายในชุมชน และวัตถุดิบสมุนไพรที่ซื้อจากเกษตรกรภายนอกชุมชน

4. ฐานแปรรูปอาหาร วัตถุดิบที่ใช้จะมาจากผลผลิตทางกิจกรรมของชุมชน และวัตถุดิบที่ต้องซื้อจากภายนอกโดยเฉพาะถั่วเหลืองและงาที่ต้องใช้เป็นปริมาณมาก การดำเนินการของฐานแปรรูปอาหารจะอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของชาวชุมชนและอุดรศึกษาที่ประจำอยู่ที่โรงครัวกลาง โดยมีนักเรียนมัธยมศึกษาที่อยู่ประจำฐานเป็นแรงงานสำคัญ การแปรรูปอาหารทั้งหมดได้ยึดหลักของคุณค่าทางโภชนาการและประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อร่างกายของผู้บริโภคเป็นหลัก ผลกระทบหลักจึงได้แก่ผลิตภัณฑ์ที่ชาวชุมชนนิยมบริโภค เช่น ผลิตภัณฑ์จากเต้าหู้ ผลิตภัณฑ์จากถั่วเหลือง ผลิตภัณฑ์จากข้าวกล้อง ผลิตภัณฑ์จากเห็ด

ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการแปรรูปผลผลิต ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของ

1.1 การรู้เรื่องภายนอก ได้แก่ ความรู้ด้านการผลิตและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ความรู้ด้านการบริหารจัดการ ความรู้ด้านการค้าขาย เป็นต้น

1.2 การมีความรอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ที่เกิดขึ้นจากการนำผลพลอยได้จากการผลิตสินค้าชนิดหนึ่ง ส่งต่อไปเป็นวัตถุดิบในฐานการผลิตอีกชนิดหนึ่ง ทำให้ปัจจัยการผลิตทุกชนิดได้ใช้อย่างคุ้มค่า และมีของเสียเกิดขึ้นน้อย

1.3 การมีความระมัดระวังในการนำความรู้ที่มีไปใช้ในการปฏิบัติ เนื่องจาก ในการแปรรูปทุกชนิดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความอดทน พากเพียร (ขยัน หมั่นเพียร) และความศรัทธาและตั้งมั่นที่จะทำแต่สิ่งที่ดีถูกต้อง ดังข้อมูลที่ว่า “สมณะผู้ก่อตั้ง ได้ย้ำอยู่เสมอว่า การแปรรูปให้คำนึงถึงความจำเป็น ความต้องการพื้นฐานของร่างกาย และประโยชน์ที่เกิดขึ้นเป็นหลัก ดังนั้นผลิตภัณฑ์ที่ควรทำ คือ กะปิเจ ซิอิ้ว เต้าเจี้ยว เต้าหู้ สาหร่าย มากกว่าขนมหรืออาหารขบเคี้ยวที่ทำจากแป้งล้วน ๆ ซึ่งทำให้เราเสพติดและไม่เป็นสาระต่อร่างกาย” (ชาวชุมชน, สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2548)

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. การคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ ที่เกิดจากความมีคุณธรรมและการคำนึงถึงผลที่จะเกิดกับผู้บริโภคที่เป็นผู้ใช้สินค้านั้นเป็นหลัก จึงทำให้มีความระมัดระวังในการผลิต และใช้สารเคมีให้น้อยที่สุด

2. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ช่วยให้ชุมชนมีอาหารหลากหลายประเภทรับประทานตลอดทั้งปี และช่วยให้มีรายได้เข้าชุมชนจากการจำหน่ายสินค้าแปรรูป

2. กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสังคม

การจัดงานประเพณีประจำปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเป็นเอกภาพและความเหนียวแน่นมั่นคงในกลุ่มชาวโศก โดยงานแต่ละงาน จะมีการปลูกฝังวิถีชีวิตและค่านิยมของชาวโศกอย่างเข้มข้น ทั้งด้วยการแสดงธรรมจากสมณะ การอบรมให้ความรู้จากวิทยากรภายนอก และการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเล่าประสบการณ์ชีวิต การตอบปัญหาข้อข้องใจ เป็นต้น ในทัศนะของสมาชิกในชุมชนแล้ว งานประเพณีเหล่านี้มีคุณค่าทางจิตใจและเสริมสร้างความเป็นที่ป็นนึ่งระหว่างกัน ดังข้อมูลที่ว่า “งานทุกงานเป็นงานที่ชาวโศกจากทั่วประเทศมาพร้อมหน้ากัน มาพบหน้าค่าตากัน พูดคุยถามข่าวคราวกัน พวกเราถึงรู้จักกันหมด ถึงไม่ได้อยู่ที่เดียวกัน แต่ก็รู้สึกเหมือนเป็นที่นึ่ง เพราะได้ช่วยเหลือกัน ได้ทำงานร่วมกัน ได้เสียสละ และเป็นโอกาสที่ได้ฟังธรรมเต็มที่ได้ด้วย” (ชาวชุมชน, สัมภาษณ์, 2 มกราคม 2548)

งานประเพณีประจำปีชาวโศกมี 9 งาน ได้แก่

1. งานปีใหม่ตลาดอริยะ จัดที่ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างวันที่ 30 ธันวาคม ถึง 2 มกราคมของทุกปี เน้นการจำหน่ายสินค้าราคาต่ำกว่าทุนให้แก่ผู้บริโภคภายนอก โดยถือว่าเป็นงานประเพณีที่ชาวโศกทุกคนจะได้ร่วมทำบุญและเสียสละครั้งยิ่งใหญ่ต่อสังคม
2. งานฉลองหนาว จัดที่ชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ช่วงปลายเดือนมกราคม เป็นเวลา 3 วัน เน้นการฟังธรรม และกิจกรรมสันตนาการเชิงสร้างสรรค์ เพื่อความสนิทสนมคุ้นเคยในหมู่ญาติธรรมชาวโศก เช่น การแข่งขันเก็บผักป่าและสมุนไพร การจัดโรงบุญแจกอาหาร เป็นต้น
3. งานพุทธาภิเษกสุดยอดปาฏิหาริย์ จัดที่ชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์ ช่วงมาฆบูชา เป็นเวลา 7 วัน โดยเน้นการฟังธรรมและปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด
4. งานปลุกเสกพระแท้ ๆ ของพุทธ จัดที่ชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ช่วงต้นเดือนเมษายน เป็นเวลา 7 วัน โดยเน้นการฟังธรรมและปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด เช่นเดียวกับงานพุทธาภิเษกสุดยอดปาฏิหาริย์
5. งานคืนสู่เหย้าเข้าคิณถ้าสัมมาสิกขา จัดที่ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ช่วงกลางเดือนพฤษภาคม เป็นเวลา 3 วัน โดยเน้นกิจกรรมสัมพันธ์ของศิษย์เก่าโรงเรียนสัมมาสิกขาลัยจำนวน 6 แห่งในเครือข่ายชาวโศก
6. งานเพื่อฟ้าดิน จัดที่ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ช่วงหลังจากงานคืนสู่เหย้าเข้าคิณถ้าสัมมาสิกขา เป็นเวลา 3 วัน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในกลุ่มเกษตรกรเครือข่ายกิจกรรมไร่สารพิษ

7. งานโฮมไทวังและงานทำบุญหมู่บ้าน จัดที่ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างวันที่ 4-5 มิถุนายน เน้นกิจกรรมด้านการศึกษาของสัมมาสิกขาลับวังชีวิต เช่น การสัมภาษณ์ประกอบการพิจารณารับนิสิตใหม่ การประชุมครูและนิสิตทุกวิชาเขตร่วมกัน เป็นต้น

8. งานบูชาพระบรมสารีริกธาตุและงานอโศกรำลึก จัดที่ชุมชนในกรุงเทพมหานคร ระหว่างวันที่ 9-10 มิถุนายน เน้นการปลูกฝังจิตศรัทธาในพุทธศาสนา และความสามัคคีในกลุ่มชาวอโศก

9. งานมหาปวารณาและงานทำบุญหมู่บ้าน จัดที่ชุมชนในจังหวัดนครปฐม ประมาณต้นเดือนพฤศจิกายน เป็นเวลา 4 วัน เน้นการปลูกฝังจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความสามัคคีในกลุ่มชาวอโศก

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดงานประเพณีประจำปี ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของ

1.1 การรู้จักตนเอง จากการที่ได้มีโอกาสได้รับการอบรมธรรมและปฏิบัติธรรมอย่างเข้มข้น ทำให้ได้รู้จักตนเองด้านจิตใจมากขึ้น

1.2 การรู้เรื่องภายนอก ได้แก่ การรู้จักผู้อื่น การรู้จักการทำงานร่วมกัน การได้รับความรู้ด้านสุขภาพ ด้านกลีกรรรมปลอดสารพิษ ด้านสมุนไพร จากการจัดเวทีให้ความรู้ในงานประเพณี เป็นต้น

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความศรัทธาและตั้งมั่นที่จะทำแต่สิ่งที่ดี การรู้ตนเองอยู่เสมอ การสามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการมีความสามัคคี ประจักษ์ ดังข้อมูลที่ว่า "การจัดงานประเพณีทั้งหมด เป็นการช่วยย้าเตือนให้แต่ละคนตั้งมั่นที่จะทำความดี เป็นการรวมคนที่มีความดีอยู่ด้วยกัน ซึ่งจะช่วยย้าให้เกิดกำลังใจในการทำดีในระดับที่สูงขึ้นต่อไป ทั้งจากการได้แลกเปลี่ยนพูดคุยกัน การเห็นการปฏิบัติของผู้อื่น และการร่วมกิจกรรมด้วยกัน ซึ่งจะทำให้ทุกคนมีความสามัคคี และมีสติปัญญาเพิ่มขึ้นด้วย" (สมณะ, สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2548)

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. พึ่งตนเองได้ทางสังคม ที่เกิดจากการมีกัลยาณมิตรที่ดี ที่คอยช่วยเหลือ แบ่งปันกัน กระจายอยู่ทั้งในชุมชนเดียวกันและในชุมชนเครือข่ายชาวอโศก

2. รู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนมีความรู้ที่กว้าง จากการได้เดินทางไปร่วมงานประเพณีในชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ และการได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน

เรียนรู้กับผู้คนจำนวนมาก รวมทั้งยังได้รับความรู้เพิ่มเติมจากผู้มีชื่อเสียง นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ที่มาเป็นวิทยากรในงานประเพณีต่าง ๆ ด้วย

การประชุมและการประชุมทรัพยากร

การประชุม เป็นกิจกรรมที่สมาชิกในชุมชนใช้เป็น โอกาสในการปรึกษาหารือ วิเคราะห์ ปัญหา แจกแจงข้อมูลข่าวสาร กำหนดนโยบาย ตัดเด็อน แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างสมาชิกในชุมชน โดยทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ในการเข้าร่วมประชุมในส่วนที่ตนมีความรับผิดชอบ โดยการประชุม ทั้งหมดที่จัดขึ้นในชุมชนมี 11 ลักษณะ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการประชุมร่วมกันของกลุ่มสมณะ กลุ่ม สิกขามาตุ กลุ่มคนวัด เพื่อพูดคุยเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่และให้คำแนะนำตักเตือนกัน ส่วนการ ประชุมของชาวชุมชนนั้น จะจัดขึ้นเดือนละครั้ง เพื่อเล่าความเป็นไปและปัญหาที่เกิดขึ้นของแต่ละ หน่วยงาน และทำความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกหน่วยงาน ในชุมชน

การประชุมทรัพยากร เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมไปกับการประชุมของสมาชิกในชุมชน โดย เป็นกิจกรรมที่สมาชิกในชุมชนใช้ในการบอกข้อบกพร่องและว่ากล่าวตักเตือนกันเพื่อแก้ไข ข้อบกพร่องและพัฒนาสิ่งที่ดีอยู่แล้ว เช่นเกี่ยวกับการปวารณาของพระสงฆ์ในวันออกพรรษา ซึ่ง มักจะทำกัน ในการประชุมสรุปงานประเพณีประจำปี หรือการประชุมฐานงานของแต่ละกลุ่ม กิจกรรม การประชุมทรัพยากรนี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากในสายตาของชาวโศก สำหรับการพัฒนาจิตใจให้ รู้จักยอมรับข้อผิดพลาดของตนเองและนำไปปรับปรุงแก้ไข ดังที่ครูท่านหนึ่งได้ให้ความเห็นว่า “ทำงานที่นี่ไม่ได้เงิน แต่ได้ประชุมทรัพยากรจากเพื่อนผู้ปฏิบัติธรรมด้วยกัน ถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่ามากที่สุด” (ครู, สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2548)

ผลที่เกิดขึ้นจากการประชุมและการประชุมทรัพยากร ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการ พัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของการรู้จักตนเอง จากการได้รับการประชุมทรัพยากรจากผู้อื่น และการรู้เรื่องภายนอก จากการได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการประชุมร่วมกัน
2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความเกรงกลัวและละอายต่อการทำชั่ว การศรัทธา และตั้งมั่นที่จะทำแต่สิ่งที่ดีถูกต้อง การรู้ตนเองอยู่เสมอ และการมีความสามัคคี ประองคอง ที่เกิดจาก การได้ประชุมร่วมกัน และพูดคุยเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่และให้คำแนะนำตักเตือนกัน

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึง ประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. การไม่โลกเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากการเห็นตัวอย่างของผู้ที่โดนว่ากล่าวตักเตือนในการชุมนุมทรัพย์ จึงความเกรงกลัวและละอายต่อการทำชั่ว อันจะนำไปสู่การลดเบียดเบียนผู้อื่น และทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนน้อยลง
2. การคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ
3. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม ที่เกิดจากการมีกัลยาณมิตรที่ดี ที่คอยช่วยแนะนำ ตักเตือน และชี้ข้อบกพร่องเพื่อนำไปสู่การพัฒนาปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น

กิจกรรมสร้างความพอเพียงด้านสิ่งแวดล้อม

กิจกรรม 3 อาชีพภูษาคี เป็นกิจกรรมหลักที่ชุมชนถือว่า “ควรส่งเสริมให้เกิดการดำเนินการขึ้นอย่างจริงจังและในสัดส่วนที่มากที่สุดในชุมชน” (กรรมการหมู่บ้าน, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2548) เนื่องจากเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่จะช่วยให้สมาชิกในชุมชน “มีปัจจัยที่ใช้ในการบริโภคพร้อม ๆ กับการได้ช่วยตอบแทนคุณของธรรมชาติ” (สิกขามาตุ, สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2548) โดยกิจกรรม 3 อาชีพภูษาคี สามารถแบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1. การทำกิจกรรมธรรมชาติไร้สารพิษ ซึ่งถือว่าการผลิตที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นการผลิตอาหารสำหรับยังชีพคนมนุษย์โดยแท้จริง การทำกิจกรรมธรรมชาติตามแนวทางของชุมชน จะมีหลักการ 4 ประการ คือ ไม่ไถพรวนดิน ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง และไม่กำจัดวัชพืช เนื่องจากชุมชนมีความเชื่อว่า การทำร้ายธรรมชาติ จะทำให้ผลผลิตที่ออกมาไม่มีคุณภาพ และส่งผลต่อผู้บริโภคทำให้เจ็บป่วยได้ด้วย ดังข้อมูลที่ว่า “ทุกวันนี้ชาวบ้านทำการเกษตรแบบไม่เคารพธรรมชาติ ขุดดินแต่ละทีก็คิดแต่จะเอา จะได้มาก ๆ นึกแต่ว่า ต้องปลูกมากขนาดไหน จึงจะมีเงินไปซื้อทีวี ไปซื้อรถมอเตอร์ไซด์ ก็พยายามรีดนาทาเร้นจากแม่ธรณี ทั้งปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้าจนดินเจ็บป่วย พอดินป่วย ปลูกผัก ผักก็กลายเป็นผักป่วย คนกินผักป่วยก็เลยกลายเป็นคนป่วย Sick soil นำไปสู่ Sick plant จนทำให้เกิด Sick people เป็นวงจรที่ทุกคนสูญเสียหมด” (สมณะ.สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2548)

2. ขยะวิทยา โดยถือว่าการกระทำที่สะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เป็นการจัดการให้ของเสียที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด โดยจะแยกขยะออกเป็น

- 2.1 ขยะแท้ หมายถึง ขยะที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ เช่น กากสารเคมี ที่ชุมชนต้องพยายามหลีกเลี่ยงการผลิตที่ก่อให้เกิดขยะชนิดนี้ และหาทางทำลายให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดและไม่เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

- 2.2 ขยะเทียม หมายถึง ขยะที่ยังสามารถแก้ไขหรือแปรสภาพหมุนเวียนกลับมาใช้ได้ใหม่อีก เช่น กระดาษ ขวดพลาสติก ขวดแก้ว เป็นต้น

3. ปุ๋ยสะอาด โดยชุมชนถือว่าปุ๋ยสะอาดเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างการทำกิจกรรมธรรมชาติ และขยะวิทยาให้ครบวงจรสมบูรณ์ โดยขยะที่เกิดจากการทำขยะวิทยาส่วนหนึ่ง เช่น แกลบจากโรงสี เศษผักและเศษอาหารจากโรงครัว ใบไม้จากการกวาด เปลือกถั่วจากโรงเตาหุง กากสมุนไพรร จากฐานแหลมพุดสมุนไพรร จะถูกส่งต่อไปจัดการให้เป็นปุ๋ยหมักชีวภาพ เพื่อใช้ในการทำกิจกรรมธรรมชาติต่อไป

ผลที่เกิดขึ้นจากการทำ 3 อาชีพภูษาคี ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของ

1.1 การมีความรอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัย ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวชุมชนรู้จักเชื่อมโยงการผลิตทั้งสามประเภทเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดของเสียที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด

1.2 การมีความระมัดระวังในการนำความรู้ที่มีไปใช้ในการปฏิบัติ ดังข้อมูลที่ว่า “ต้องเคารพธรรมชาติ เพราะธรรมชาติมีบุญคุณกับเรา ต้องไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม โดยเลือกใช้เทคโนโลยีการผลิตที่มีขนาดเหมาะสมและต้องนำทรัพยากรมาใช้อย่างระมัดระวัง ไม่นำมาใช้มากเกินไปจนทำลายสภาพแวดล้อมให้เสียสมดุล” (ชาวชุมชน, สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2548)

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของ

2.1 ความอดทน พากเพียร เนื่องจาก การทำกิจกรรมไร้สารพิษที่ไม่ไถพรวนดิน ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ไม่ใช้ยามาแมลง และไม่กำจัดวัชพืช จะดำเนินการได้ยากกว่าการทำเกษตรกรรมที่ใช้เครื่องจักรและสารเคมี

2.2 การมีศรัทธาและตั้งมั่นที่จะทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง ที่เกิดจากความเคารพและเห็นความสำคัญของธรรมชาติที่มีต่อตนเอง

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. ความพอประมาณกับสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากการพิจารณาว่าสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นอย่างไร และจะดำเนินกิจกรรมใดที่ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ให้ไม่เสียหายไปมากกว่าเดิม

2. การไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากการเห็นตัวอย่างของผู้ที่โดนว่ากล่าวตักเตือนในการซึ่มทรัพย์ จึงความเกรงกลัวและละอายต่อการทำชั่ว อันจะนำไปสู่การลดเบียดเบียนผู้อื่น และทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนน้อยลง

3. การรู้ถึงสาเหตุ ที่เกิดจากการถึงเหตุที่ทำให้คนเจ็บป่วยในปัจจุบัน เกิดขึ้นจากการไม่เคารพและเบียดเบียนธรรมชาติและการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต

4. การพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ที่เกิดจากการวิเคราะห์และพบว่า การดำเนินกิจกรรมทั้งหมดในชุมชนควรมีความสอดคล้องกัน และสามารถนำของเหลือจากกระบวนการผลิตชนิดหนึ่ง มาเป็นวัตถุดิบของการผลิตอีกชนิดได้ รวมทั้ง ยังมีการหมุนเวียนขยะเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มได้อีกด้วย

5. การคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ ที่เกิดจากการคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ทำให้ตระหนักว่าหากตนเองไม่รักษาสิ่งแวดล้อมแล้ว ในที่สุดผลกระทบนั้นก็ย่อมคืนมาสู่ตนเอง

6. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ จากการที่ได้บริโภคอาหารที่ไม่ใช้สารเคมี ทำให้สุขภาพดี และช่วยลดค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาสุขภาพ และยังสามารถนำผลิตภัณฑ์ที่ได้จาก 3 อาชีพภูมิลำเนาไปจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้ให้กับชุมชนด้วย

7. การคำนึงถึงผลกระทบยาวมากกว่าระยะสั้น ที่เกิดจากการเล็งเห็นว่า หากสมาชิกทุกคนในชุมชนช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมและดำเนินกิจกรรมตามแนวทาง 3 อาชีพภูมิลำเนาอย่างจริงจัง ก็ย่อมจะช่วยให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมขึ้นได้

กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจ

การศึกษานูญนิยม สำหรับสมาชิกในชุมชนทุกคนแล้ว “ชีวิตคือการศึกษ โดยมีความพันทุกข์เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต” (สิกขามาศ, สัมภาษณ์, 6 มกราคม 2548) การศึกษาตามความหมายของชาวโศก จึงหมายถึง การเรียนรู้อาการของอารมณ์และวิธีการควบคุมอารมณ์ไม่ให้ อยู่ในอำนาจของกิเลสและเครื่องเศร้าหมอง โดยรูปแบบการศึกษาในชุมชน สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. การศึกษาในระบบโรงเรียน แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ โรงเรียนสามัญศึกษา จัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาให้กับสมาชิกในชุมชนที่อยู่ในวัยเรียน และ สัมมาสิกขาลัยวังชีวิต จัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ให้กับนักเรียนที่เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากชุมชนแล้ว และประสงค์จะศึกษาต่อในรูปแบบของการศึกษานอกโรงเรียน โดยการศึกษาทั้งสองระดับจะยึดหลัก “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญูวิชา” ซึ่งครูท่านหนึ่งได้เล่าว่า “ศีลเด่น หมายถึง การศึกษาตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า คือ หลักไตรสิกขาที่ประกอบไปด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เป็นงาน หมายถึง รู้จักทำงานเป็น เลี้ยงชีวิตเป็น และมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับการศึกษาที่ดี ชาญูวิชา หมายถึง การรู้ในวิชาการต่าง ๆ ให้ทันโลก ช่วยตนเองได้ และช่วยสังคมได้” (ครู, สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2549)

2. การศึกษาตลอดชีวิต เป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติธรรมและการทำงานในชุมชน เพื่อให้สมาชิกในชุมชนทุกคนมีสติปัญญาและสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตได้ ซึ่งสิกขามาตุท่านหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ว่า “พวกเราเรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านการฟังธรรม การตรวจศีลของตนเอง การทำงานร่วมกับผู้อื่น การประชุม เราได้รับความรู้จากการฟังบุคคลภายนอกที่มาให้ความรู้ การอ่านหนังสือพิมพ์ การดูสื่อวีดิทัศน์ การอ่านสิ่งพิมพ์ชาวโศก ห้องเรียนของพวกเรา กว้างมาก และมีหลักสูตรที่สอดคล้องไปกับการดำรงชีวิตประจำวัน” (สัมภาษณ์สิกขามาตุ)

รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชนจะแยกเป็น 2 ส่วน คือ

2.1 ส่วนที่เป็นภาคทฤษฎี (ปริยัติ) ได้แก่ การแสดงธรรมโดยสมณะในการทำวัตรเช้าและก่อนฉัน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สมาชิกทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติเป็นกิจวัตร โดยสมณะผู้เป็นประธานจะทำหน้าที่อบรมสมาชิกทุกคนในชุมชนให้ปฏิบัติตัวและดำเนินกิจกรรมทุกด้านให้เป็นไปในกรอบของศีล โดยมีการอ่านกฎระเบียบของชุมชนให้ฟังอย่างน้อยเดือนละครั้ง นอกจากนี้ ยังเป็นการแจ้งข่าวคราวความเป็นไปของชุมชน ภาระงานที่ต้องขอความร่วมมือจากชุมชนอย่างเร่งด่วน และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้สมาชิกในชุมชนรับทราบ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างสมาชิกในชุมชน ดังที่ชาวชุมชนท่านหนึ่งได้กล่าวถึงผลดีของการอบรมธรรมะในช่วงเช้าของทุกวันว่า “การอบรมธรรมะอย่างต่อเนื่อง มันเกิดผลดีจริง ๆ นะ ช่วยเปลี่ยนแปลงนิสัยที่ไม่ดีของเราได้หลายอย่าง ทำให้นิสัยใจคอดีขึ้น รู้จักช่วยเหลือแบ่งปันคนอื่น และมีน้ำอดน้ำทนในการทำงานหนักโดยไม่ปริปากบ่นเลย” (ชาวชุมชน, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2549)

2.2 ส่วนที่เป็นภาคปฏิบัติ ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักสัมมาอาริยมรรคมีองค์ 8 ในขณะที่ดำเนินกิจกรรมปกติในชีวิตประจำวัน ดังที่สมณะท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “การปฏิบัติธรรมไม่ควรแยกส่วนต่างหากจากกิจวัตรประจำวัน เพราะการปฏิบัติธรรม คือ การเรียนรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้นในขณะที่คิด พูด ประกอบอาชีพ ซึ่งต้องใช้ความเพียร การระลึกตัว และจิตตั้งมั่น ซึ่งเมื่อรู้ทันอารมณ์ของตนเองแล้ว ก็จะต้องมีวิธีการปรับเปลี่ยนอารมณ์ด้านลบ ให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น” (สมณะ, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2548)

ผลที่เกิดขึ้นจากการศึกษาบุญนิยม ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของการรู้จักตนเอง การรู้เรื่องภายนอก การรอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัย และการมีความระมัดระวังในการนำความรู้ที่มีไปใช้ในการปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทนพากเพียร ความเกรงกลัวและละอายต่อการทำชั่ว การศรัทธาและตั้งมั่นที่จะทำแต่สิ่งถูกต้อง การรู้ตนเองอยู่เสมอ

การสามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการมีความสามัคคี ประองดอง

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 11 ประการ คือ ความพอประมาณกับศักยภาพของตนเอง ความพอประมาณกับสิ่งแวดล้อม การไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม การรู้ถึงสาเหตุ การพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม การคำนึงถึงผลกระทบระยะยาวมากกว่าระยะสั้น และความรู้เท่าทันและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง

การส่งเสริมวัฒนธรรม “กินน้อยใช้น้อย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายของชุมชน กล่าวคือ แม้ว่าสมาชิกทุกคนในชุมชนจะได้รับสวัสดิการด้านปัจจัยสี่ที่เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่พักอาศัย และยารักษาโรค รวมทั้ง สวัสดิการด้านอื่น ๆ ที่จำเป็น เช่น การศึกษา การเดินทาง จากชุมชนอย่างเพียงพอและเสมอภาคกัน โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแล้ว สมาชิกในชุมชนยังมีการณรงค์เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมกินน้อยใช้น้อย โดยสมาชิกทุกคนต่างยึดหลักการบริโภคภายใต้อุดมการณ์บุญนิยม ที่ถือว่า รูปแบบของการบริโภคที่ประเสริฐที่สุด คือ การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ที่จะต้องพยายามลดทุกอย่างที่เกิดความจำเป็นของมนุษย์ออกไปให้เหลือน้อยที่สุด เนื่องจากตระหนักว่า ชุมชนกำลังมีปัญหาเรื่องผลผลิตที่ผลิตได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในชุมชน และจำเป็นที่จะต้องรับบริจาคหรือใช้เงินส่วนหนึ่งซื้ออาหารและเครื่องอุปโภคต่าง ๆ จากภายนอก จึงพยายามที่จะบริโภคอย่างเรียบง่ายและให้มีปริมาณน้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น ส่งผลให้ส่วนที่เหลือหรือส่วนเกินจากสมาชิกเหล่านั้น มารวมอยู่ที่ส่วนกลาง และสามารถไปทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นได้มากขึ้น ดังข้อมูลที่ว่า “ใช้วิธีประหยัดและใช้ให้คุ้มค่าที่สุด ไม่ต้องการรบกวนส่วนกลาง เพราะเราท้อตัวเองไม่ได้ ต้องซื้อมาจากที่อื่น และ โรงจักรก็มีภาระต้องตัดเย็บชุดนักเรียนเพื่อแจกเด็ก ๆ เป็นจำนวนมากอยู่แล้ว” (ชาวชุมชน, สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2548) และตั้งข้อมูลที่ว่า “ไม่รู้สึกขาดแคลน อยู่ที่นี่มีครบทุกอย่าง มีเสื้อผ้า 4 ชุด กลด 1 อัน เสื้อ 1 ผืน กะลากินข้าว 1 อัน ก็รู้สึกมากมายแล้ว เพราะเรารู้สึกพอจึงไม่ค่อยได้รับกวนเงินจากส่วนกลาง และรู้สึกเกรงใจทุกครั้งที่จะต้องกวน เพราะทราบว่ามีค่าใช้จ่ายมากอยู่แล้ว ทั้งซ่อมแซมส่วนที่เสียหายจากน้ำท่วม ทั้งที่ใช้ในการอบรม เราทุกคนต้องพยายามช่วยกันประหยัด” (คนวัด, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2548)

ผลที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมวัฒนธรรมกินน้อยใช้น้อย ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของการรู้จักตนเอง ว่าตนเองมีและการรู้เรื่องภายนอก
  - 1.1 การรู้จักตนเอง ว่าตนเองมีความต้องการอย่างไร และการจะบริโภคมากน้อยเพียงใด จึงจะทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข
  - 1.2 การรู้เรื่องภายนอก ซึ่งหมายถึง การตระหนักรู้ว่าชุมชนมีค่าใช้จ่ายที่จำเป็นจำนวนมาก

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของ
  - 2.1 การมีศรัทธาและตั้งมั่นที่จะทำแต่สิ่งที่ดีถูกต้อง ที่เกิดจากการยึดสมณะเป็นตัวอย่างในการดำรงชีวิต
  - 2.2 การสามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง กล่าวคือ สมาชิกในชุมชนต่างตระหนักว่า หากตนเองช่วยลดค่าใช้จ่ายของชุมชนแล้ว ชุมชนก็จะสามารถนำส่วนเกินนี้ไปช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป
  - 2.3 การเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคณะลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. ความพอประมาณกับศักยภาพของตนเอง ที่เกิดจากการตระหนักว่าตนเองควรมีการบริโภคอย่างไรเพื่อให้รบกวนส่วนกลางให้น้อยที่สุด
2. การไม่โลกเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากการมีความต้องการในการบริโภคน้อย ทำให้ไม่ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการผลิตน้อย หรือทำให้ผู้อื่นไม่ต้องผลิตสินค้าจำนวนมากเพื่อมาสนองความต้องการของตนเอง
3. การคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ ว่าหากตนเองลดการบริโภคลงแล้ว ก็จะทำให้ชุมชนมีค่าใช้จ่ายน้อยลง
5. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากสมาชิกในชุมชนมีความต้องการในการบริโภคน้อย ทำให้ไม่ต้องขวนขวายหรือแข่งขันเพื่อที่จะมีรายได้มาก เพื่อสนองความต้องการของตนเอง
6. การคำนึงถึงผลกระทบระยะยาวมากกว่าระยะสั้น ที่เกิดจากการเล็งเห็นว่า หากสมาชิกทุกคนในชุมชนมีวัฒนธรรมกินน้อยใช้น้อยแล้ว ก็ย่อมช่วยให้ชุมชนมีค่าใช้จ่ายน้อย และสามารถนำเงินจำนวนนั้นไปพัฒนาชุมชนและสังคมได้ต่อไป

ตารางที่ 9 กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนพอเพียง 2 กับการพัฒนาคุณลักษณะ

กิจกรรม	การทำเกษตรผสมผสาน	การแปรรูปผลิตภัณฑ์	การจัดงานประเพณีประจำปี	ประชุมและการเรียนรู้ทรัพยากร	กิจกรรม 3 อาชีพคู่ชาติ	การศึกษานานาชาติ	ส่งเสริม "กินน้อยใช้น้อย"
คุณลักษณะ							
พอประมาณ							
พอประมาณกับศักยภาพของคน						✓	✓
พอประมาณกับสิ่งแวดล้อม					✓	✓	
ไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม				✓	✓	✓	✓
มีเหตุผล							
ไม่ประมาท						✓	
รู้ถึงสาเหตุ					✓	✓	
พิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง					✓	✓	
คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ		✓		✓	✓	✓	✓
มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี							
พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ	✓	✓			✓	✓	✓
พึ่งตนเองได้ทางสังคม			✓	✓		✓	
คำนึงถึงผลกระทบยาวมากกว่าระยะสั้น					✓	✓	✓
รู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง			✓			✓	

กรณีศึกษาที่ 3 : ชุมชนพอเพียง 3 จังหวัดลำปาง

1. กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เป็นปัญหาหลักของสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ คือ ปัญหาหนี้สิน ที่เกิดจากค่านิยมการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย การขายผลผลิตได้ในราคาต่ำในขณะที่ต้นทุนการผลิตสูง และการกู้เงินเพื่อส่งบุตรหลานเรียนหนังสือในระดับสูง ทำให้สมาชิกในชุมชนพอเพียง 3 จำเป็นต้องกู้เงินจากนายทุนและแหล่งเงินทุนต่าง ๆ เพื่อมาใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการซื้อสินค้าและค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา กลุ่มแกนนำชุมชนจึงได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมในรูปแบบที่หลากหลายเพื่อช่วยให้สมาชิกในชุมชน “มีความสามารถในการบริหารจัดการหนี้สิน” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2547) โดยกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านเศรษฐกิจของชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

การสำรวจหนี้สินและการทำบัญชีครัวเรือน จากมติของเวทีประชาคมหมู่บ้าน ที่สรุปว่า ปัญหาที่ชาวบ้านต้องการแก้ไขที่สุด คือ “ปัญหาหนี้สิน” (กรรมการหมู่บ้าน, สัมภาษณ์, 19 พฤศจิกายน 2547) จึงนำไปสู่ความคิดของชุมชนในการสำรวจหนี้สินของทั้งชุมชน โดยใช้แบบสำรวจหนี้สินที่ช่วยกันออกแบบเป็นเครื่องมือในการสำรวจ

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพบว่า ชุมชนมีหนี้สินทั้งหมดสูงถึง 20 ล้านบาท ข้อมูลนี้ ได้ทำให้หลายครัวเรือนมีความตระหนักและพยายามระมัดระวังในการใช้จ่ายของตนเองมากขึ้น และนำไปสู่การตั้งคำถามหลาย ๆ ข้อในเวทีประชาคมหมู่บ้าน คือ หนี้สินมาจากไหน และจะลดหนี้กันได้อย่างไร แกนนำชุมชนจึงได้ร่วมกันคิดและออกแบบสมุดบัญชี เพื่อให้สมาชิกทุกคนในชุมชนบันทึกรายรับและรายจ่ายภายในครัวเรือน และส่งกลับมาให้กลุ่มผู้นำสรุปร่วมกันทุกสิ้นเดือน เป็นเวลา 3 เดือน เพื่อให้พอมองเห็นสาเหตุของการเกิดหนี้ของชุมชนว่าเกิดจากสาเหตุใด

ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน 3 เดือนของทุกครอบครัวในชุมชน ระบุตรงกันว่า ค่าใช้จ่ายที่สูงที่สุด 3 อันดับแรกของชุมชน คือ ค่าใช้จ่ายในการชำระหนี้ ค่าใช้จ่ายสำหรับซื้อสินค้าอุปโภค และค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุน ซึ่งเมื่อพิจารณาตัวเลขรายรับ รายจ่าย หนี้สินของแต่ละคนอย่างละเอียดแล้วพบว่าคนที่มียอดหนี้สินมาก มักจะเป็นคนที่มีรายได้สูงด้วยเช่นกัน จึงนำไปสู่ข้อสรุปใหม่ของชุมชนว่า “ระดับรายได้ไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่ทำให้หนี้สินลดลง แต่ลักษณะการดำเนินชีวิตของแต่ละคนต่างหาก ที่เป็นตัวการทำให้หนี้สินไม่ลดลงและพอกพูนมากขึ้นเรื่อย ๆ” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2547)

แกนนำชุมชนจึงได้ขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายบัญชีของบริษัทปูนซิเมนต์ไทย ลำปาง จำกัด ในการปรับปรุงรูปแบบบัญชีครัวเรือนที่ใช้อยู่เดิมให้มีความละเอียดมากยิ่งขึ้น เพื่อสะท้อนให้ผู้บันทึกเห็นภาพว่า รายรับของครอบครัวนั้นหมดไปกับค่าใช้จ่ายประเภทใด และครอบครัวนั้นมีความสามารถในการบริหารจัดการรายรับ รายจ่ายของตนเองมากเพียงใด โดยแบ่งเป็นหมวดต่าง ๆ 10 หมวด ได้แก่ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารสด ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารสำเร็จรูป และเครื่องปรุง ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเครื่องคั้นและของฟุ่มเฟือย ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยารักษาโรค ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษา ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการผลิต ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการชำระหนี้ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสังคม และรายรับ และประกาศให้สมาชิกที่เห็นประโยชน์ของการบันทึกและสมัครใจจะทำบัญชีครัวเรือนอย่างต่อเนื่อง มารวมกลุ่มกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และให้กำลังใจซึ่งกันและกันเดือนละ 2 ครั้ง

ผลที่เกิดขึ้นจากการสำรวจหนี้สินและการทำบัญชีครัวเรือน ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนส่วนหนึ่งได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

3. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของการรู้จักตนเอง รู้เรื่องภายนอก รอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัย ดังข้อมูลที่ว่า

“ผมบวกลบคูณหารจากบัญชีรายรับรายจ่ายแล้ว เห็นว่าตัวเองพอจะมีเงินเหลือเก็บอยู่บ้าง เลยปรึกษาแม่บ้านว่าจะสร้างบ้านใหม่ ซึ่งก็น่าจะสมเหตุสมผล เพราะบ้านหลังเก่ามันจะพังแล้ว มันอันตราย ผมไม่ได้สร้างบ้านใหม่เพราะอยากมีหน้ามีตา และที่จะสร้างก็ไม่ใหญ่ไม่โตอะไร พอเหมาะพอควรกับรายได้และเงินเก็บที่ผมมี” (กรรมการหมู่บ้าน, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2547)

“บัญชีครัวเรือนทำให้เราสองคนตระหนักว่า ถ้าอยากส่งให้ลูกเรียนหนังสือสูง ๆ เราจะใช้ชีวิตอย่างที่เป็นอยู่ตอนนี้ไปตลอดไม่ได้ เราต้องลดต้องเลิกบางอย่างที่มันฟุ่มเฟือย เพราะถ้าถึงวันที่ลูกต้องเข้าไปเรียนในเมืองจริง ๆ แล้ว ก็จะต้องเสียค่ารถเดือนละหลายร้อย รวมค่ากิน ค่ากิจกรรมอื่น ๆ จิปาถะเดือนละเป็นพัน เราต้องเตรียมตัวตั้งแต่วันนี้ แม้จะมีคนบอกว่าอีกตั้ง 2 ปี ยังไม่ต้องคิดก็ได้ แต่เราสองคนเห็นว่า ถ้าเรารู้ตัวและเริ่มเตรียมตัวตั้งแต่ตอนนี้ เราก็จะได้ไม่ต้องกู้เงินเขามาส่งลูกเรียน” (ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2547)

4. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทนพากเพียร ศรัทธาและตั้งมั่นที่จะทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง การรู้ตนเองอยู่เสมอ และความสามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ดังข้อมูลที่ว่า

“การทำบัญชีครัวเรือน ต้องอาศัยความอดทนและความซื่อสัตย์สุจริตของตนเองอย่างมาก ถ้าเราโกหกตัวเองแล้ว ก็ไม่รู้ว่าจะทำไปทำไม ทุกวันก่อนนอนก็จะมานั่งทบทวนว่าวันนี้

เราใช้จ่ายอะไรไปบ้าง จำเป็นไม่จำเป็น ทำให้เรารู้ตัวอยู่เสมอ และมีเหตุผลกับทุกการกระทำ” (ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2547)

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. ความพอประมาณกับศักยภาพของตน ที่เกิดจากการที่ชาวบ้านรู้ข้อมูลรายรับ-รายจ่ายของตนเองจากการทำบัญชีครัวเรือน ทำให้ตระหนักถึงปัญหาและข้อจำกัดของตนเอง ซึ่งนำไปสู่การปรับเปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิตให้มีความพอประมาณกับฐานะของตนเองมากขึ้น
2. ความพอประมาณกับสภาพแวดล้อม ที่เกิดจากการได้รับรู้ข้อมูลหนี้สินโดยรวมของหมู่บ้าน จึงเกิดความคิดที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมฟุ่มเฟือย และการใช้ชีวิตแบบคนในเมือง มาเป็นการใช้ชีวิตแบบคนในชนบท
3. ความไม่ประมาท ที่เกิดขึ้นจากการได้รับรู้ข้อมูลของตนเองผ่านการทำบัญชีครัวเรือน ทำให้มีความระมัดระวังในการใช้จ่ายมากขึ้น
4. การรู้ถึงสาเหตุ ที่เกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนได้พิจารณาข้อมูลที่บันทึกไว้ในบัญชีครัวเรือนอย่างถี่ถ้วน ทำให้ทราบสาเหตุของการเกิดปัญหาหนี้สินของตนเอง
5. การพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ รายละเอียดของรายการในแต่ละหมวดของบัญชีครัวเรือน ได้ช่วยให้ผู้บันทึกได้ทราบถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่นำไปสู่การมีหนี้สินของตนเอง
6. การคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ ที่เกิดจากการที่ชาวบ้านได้มีความตระหนักผ่านการรับรู้ข้อมูลในบัญชีครัวเรือนว่า หากตนเองใช้จ่ายในสิ่งที่ฟุ่มเฟือยมาก ก็จะทำให้หนี้สินเพิ่มขึ้น ในทำนองเดียวกัน หากประหยัด ก็จะมีเงินสำหรับเก็บออมได้เพิ่มขึ้น
7. การรู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง การรู้ข้อมูลของตนเองและการเข้าใจพฤติกรรมในการใช้จ่ายของตนเองที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ทำให้ชาวบ้านมีการวางแผนชีวิตล่วงหน้าไว้ก่อน เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

การรณรงค์ให้ประหยัดและลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการสำรวจข้อมูลหนี้สินของชุมชน ที่พบว่าสมาชิกในชุมชนยังคงมีค่านิยมในการใช้จ่ายในสิ่งฟุ่มเฟือย แกนนำของชุมชนจึงได้ร่วมระดมสมองจากสมาชิกทั้งหมดในชุมชน เพื่อร่วมกันหาวิธีการในการประหยัดและลดรายจ่าย ซึ่งมีการดำเนินการ ดังนี้

1. การปรับเปลี่ยนการจัดงานสังคัมและงานบุญทุกประเภทในชุมชน เช่น งานศพ งานปีใหม่ งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน และงานประเพณีदानกล้วยสลาก ให้มีความประหยัด

ปราศจากออบายมุข เป็นการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้าน และเน้นที่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของงานเป็นหลัก

2. การส่งเสริมให้ชาวบ้านหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติหรือปลูกผักสวนครัวในบริเวณบ้านแทนการซื้ออาหารจากภายนอก

3. การส่งเสริมให้ลด ละ เลิก ออบายมุข โดยการนำข้อมูลค่าใช้จ่ายที่สมาชิกในชุมชนซื้อหามาเปรียบเทียบกับรายได้ที่ได้รับจากการถูกหามาแสดงให้สมาชิกในชุมชนเห็น

ผลที่เกิดขึ้นจากการที่ชุมชนมีการรณรงค์ให้ประหยัดและลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของการรู้จักตนเอง และการมีความระมัดระวังในการนำความรู้ที่มีไปใช้ในการปฏิบัติ ดังข้อมูลที่ว่า

“งานศพบ้านเราอาจดูไม่หรูหรา ในสายตาคนบ้านอื่น ซึ่งบางคนก็ถามว่า จัดแบบนี้แล้วไม่กลัวโดนคนบ้านอื่นเอาไปนินทาว่าเป็นคนขี้เหนียว กลัวเปลืองหรือ เราก็ตอบไปว่า เราไม่เอาคนตายมาขายคนเป็น คนบ้านเราจะยินดีมากกว่าถ้าเสร็จงานศพแล้ว เจ้าภาพจะไม่เป็นหนี้ และมีเงินเหลือจากศพไว้เป็นทุนให้คนที่อยู่ต่อไป เราอุทิศส่วนกุศลให้คนตาย เราจัดตามประเพณีทุกอย่าง เพียงแต่เราไม่ได้ฟุ่มเฟือย ไม่มีเหล้า ไม่มีการพนันก็เท่านั้น” (กรรมการหมู่บ้าน, สัมภาษณ์, 23 กุมภาพันธ์ 2548)

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความสามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ดังข้อมูลที่ว่า

“แท้จริงแล้วงานศพ งานบุญ งานประเพณีต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ล้วนเป็นพิธีที่แสดงถึงการเคารพผู้ตาย การขอบคุณผี และการเสียสละทรัพย์เพื่อทำนุบำรุงศาสนา เราควรใช้งานเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่ปลูกฝังให้คนทำดีมีคุณธรรม มากกว่าเป็นพิธีที่สอนให้คนทำชั่วและสุรุ่ยสุร่าย” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2547)

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. ความพอประมาณกับศักยภาพของตน ที่เกิดขึ้นจากการตระหนักว่า ตนเองไม่ได้มีฐานะร่ำรวยมากนัก จึงควรจัดงานให้เหมาะสมกับฐานะของตนเอง และไม่ทำให้เกิดหนี้สินให้เดือดร้อนในภายหลัง

2. ความพอประมาณกับสภาพแวดล้อม ที่เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านได้รับรู้ข้อมูลหนี้สินของหมู่บ้าน และได้รับความรู้จากการรณรงค์ให้ประหยัด จึงปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการจัดงานประเพณีให้มีความประหยัดมากขึ้น

3. การรู้ถึงสาเหตุ กล่าวคือ ผลจากการรณรงค์ได้ทำให้ชาวบ้านได้รู้ถึงสาเหตุที่แท้จริงของการจัดงานประเพณีเหล่านั้น ว่าทำเพื่อจุดประสงค์อะไร และพยายามที่จะลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นในการจัดงานลง

4. การพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ ชาวบ้านได้ตระหนักว่า ปัจจัยที่ไม่จำเป็นในการจัดงาน คือ การเลี้ยงเหล้าในงานบุญ การเล่นการพนันในงานศพ ซึ่งทำให้ตนเองต้องมีค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นเพิ่มขึ้น

5. การคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ ซึ่งเกิดจากการได้รับรู้ข้อมูลจริง เช่น เรื่องความเป็นไปได้ในการถูกหวย ทำให้เกิดความตระหนักในการสูญเสียเงินในสิ่งซึ่งมีความเป็นไปได้น้อยและไม่จำเป็น

6. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ การรณรงค์ให้ชาวบ้านหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติหรือปลูกผักสวนครัวในบริเวณบ้านแทนการซื้ออาหารจากภายนอก และการประหยัดเพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือนลง ได้ช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้โดยเปรียบเทียบเพิ่มขึ้น

กิจกรรมสร้างความพอเพียงด้านสังคม

การจัดค่ายภาษาล้านนา กิจกรรมนี้เกิดขึ้นจากการที่เด็กและเยาวชนพบสมุนไพรมลลากลหลายชนิดในป่าของชุมชน และได้ไปขอข้อมูลจากผู้อาวุโสที่เป็นหมอมือเมืองในหมู่บ้าน ซึ่งหมอมือเมืองได้นำคำรายซึ่งเขียนด้วยภาษาล้านนามาให้ดู เด็กและเยาวชนจึงเกิดความคิดของการจัดค่ายภาษาล้านนา เพื่อศึกษาภาษาล้านนาหลังเลิกเรียนของทุกวัน โดยผู้อาวุโสที่มีความรู้เรื่องภาษาล้านนาในชุมชน ได้ผลัดเปลี่ยนเวียนกันมาให้ความรู้และนำคำที่ตนเองเก็บสะสมไว้มาให้เยาวชนช่วยคัดลอก จดบันทึก และแปล เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บันทึกอยู่ในรูปของภาษาล้านนาไม่ให้สูญหายไป และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและผู้อาวุโสที่เกิดขึ้นด้วย

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดค่ายภาษาล้านนา ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของการรู้เรื่องภายนอก เช่น ข้อมูลของหมู่บ้าน วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังข้อมูลที่ว่า “การเรียนภาษาล้านนา ทำให้เรารู้จักรากเหง้าของชุมชนหลายอย่าง ที่บันทึกไว้เฉพาะในภาษาล้านนา ได้รู้ว่า คนสมัยก่อนเค้าคิดอย่างไร มีการคิดค้นอะไรมาแล้วบ้าง และมีอะไรที่เราสามารถนำไปต่อยอดได้บ้าง” (ผู้นำเยาวชน, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2548)

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความเอื้อเฟื้อ แบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังข้อมูลที่ว่า

“หนานสองคนที่มาสอนภาษาล้านนาไม่คิดค่าใช้จ่าย ท่านมาด้วยความตั้งใจและเต็มใจที่จะมาแบ่งปันความรู้ให้กับเด็ก ๆ แม้ว่าเด็กบางคนจะดื้อและจำตัวอักษรไม่ค่อยได้ แต่ท่านก็มาทุกเย็นและพยายามให้ความรู้อย่างเต็มที่” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2547)

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพึ่งตนเองได้ทางสังคม ที่เกิดจากการแบ่งปันความรู้จากผู้อาวุโสไปสู่เด็กและเยาวชน และทำให้ผู้อาวุโสรู้สึกว่าคุณค่าและสามารถทำประโยชน์ให้กับชุมชนได้

ธนาคารสมองของเด็กและเยาวชน เกิดขึ้นจากการที่เด็กและเยาวชนมีเงินจำนวนหนึ่งที่เหลือจากการใช้จ่ายภาษาอังกฤษ จึงมีความคิดที่จะใช้เงินจำนวนนี้เพื่อตอบแทนบุญคุณผู้ใหญ่ที่ทำความประโยชน์ให้กับชุมชนและเคยมาช่วยเหลือกิจกรรมของเด็กและเยาวชน โดยผู้ใหญ่ท่านใดที่มีความเดือดร้อนเรื่องเงินที่ใช้ในการลงทุนก็สามารถมากู้ยืมเงินจากธนาคารสมองได้ ซึ่งธนาคารสมองของเด็กและเยาวชนนี้ จะไม่มีการกำหนดหลักทรัพย์ค้ำประกันหรืออัตราดอกเบี้ยตายตัวเหมือนกองทุนสวัสดิการต่าง ๆ ในชุมชน แต่จะใช้ความไว้วางใจ ความเป็นเครือญาติ และการรู้จักกันเป็นเครื่องค้ำประกันแทนหลักทรัพย์ และเมื่อผู้ใหญ่คนใดกู้เงินไปแล้ว เด็กและเยาวชนก็จะตามไปร่วมศึกษาและปฏิบัติกิจกรรมอาชีพต่าง ๆ ร่วมกันกับผู้กู้ด้วย ซึ่งทำให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้การประกอบอาชีพจากประสบการณ์จริง และได้เรียนรู้และทำความเข้าใจวิถีชีวิตของผู้ใหญ่ที่เป็นผู้รู้ไปพร้อมกันด้วย นอกจากนี้ ธนาคารสมองของเด็กและเยาวชนยังได้นำเงินส่วนหนึ่งไปลงทุนในโรงงานกล้วยอบของชาวบ้าน และลงทุนในโครงการบ้านพักคลองสเดย์ของชุมชน ซึ่งเด็กและเยาวชนจะมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการร่วมกับผู้ใหญ่ในทุกกิจกรรมที่ได้ร่วมลงทุนด้วย

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งธนาคารสมองของเด็กและเยาวชน ได้ทำให้สมาชิกส่วนหนึ่งในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของการรู้เรื่องภายนอก เช่น ความรู้ด้านการประกอบอาชีพ ความรู้ด้านการบริหารจัดการเงิน ความรู้ด้านบุคคล ดังข้อมูลที่ว่า

“เราไม่ได้ปล่อยกู้ง่าย ๆ แต่เราจะมีคณะกรรมการ 15 คน และที่ปรึกษาที่เป็นผู้ที่มีความรู้ โดยเราจะไปทำการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการที่ผู้กู้ยื่นกู้ ดูจากพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต ดูความคิดริเริ่มในการประกอบอาชีพของเขา ซึ่งทำให้เราได้เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ เพิ่มขึ้นมากมาย โดยใช้ตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนเป็นบทเรียน” (ผู้นำเยาวชน, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2548)

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความเอื้อเฟื้อ แบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังข้อมูลที่ว่า

“ธนาคารสมองไม่ใช่แค่เฉพาะกลุ่มสวัสดิการชุมชนทั่ว ๆ ไป แต่เป็นการเพิ่มทุนด้านจิตใจ ที่มีคุณค่ามาก เป็นการแสดงให้เห็นถึง ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระหว่างคนในชุมชน ซึ่งไม่แบ่งแยกว่าเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ รวยหรือจน” (กรรมการหมู่บ้าน, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2547)

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. การไม่โลกเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเห็นได้จาก การที่เด็กและเยาวชนรู้จักการแบ่งปันทรัพย์สินที่ตนมีให้กับผู้ใหญ่ที่มีความลำบากเรื่องเงินลงทุน
2. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม ที่เกิดจากการช่วยเหลือระหว่างคนในชุมชน ซึ่งไม่แบ่งแยกว่าเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรที่ดี และการเรียนรู้จากประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

การสร้างเครือข่ายลุ่มน้ำ ชุมชนได้สร้างเครือข่ายด้านการจัดการน้ำและไฟป่ากับชุมชน 6 หมู่บ้าน ที่ใช้ประโยชน์จากลุ่มน้ำเดียวกัน และมีอาณาเขตติดต่อกันทั้งทางทิศเหนือและทิศใต้ โดยเป็นตัวกลางในการประสานงานกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้เข้ามาให้ความรู้หมู่บ้านละ 2 วัน และร่วมสำรวจจุดที่จะสร้างฝายของแต่ละหมู่บ้าน โดยใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีที่ชุมชนมีผสมผสานกับประสบการณ์ที่ได้จากการสร้างฝายชะลอน้ำของชุมชน สร้างฝายไว้เป็นตัวอย่างทุกลำห้วย รวมทั้งยังช่วยชุมชนอื่นกำหนดระเบียบของหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติด้วย เนื่องจากได้เล็งเห็นว่า “การร่วมมือกับชุมชนรอบข้างในการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อม จะช่วยให้มีพลังในการดำเนินการมากกว่าชุมชนเดียว” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2547)

ผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างเครือข่ายลุ่มน้ำ ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของการรู้เรื่องภายนอก และการมีความรอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ ชุมชนมีความรู้เรื่องชุมชนรอบข้างมากขึ้น และมีความสามารถในการพิจารณาถึงความจำเป็นที่ชุมชนรอบข้างจะต้องช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมร่วมกันด้วย
2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความสามัคคี ประองคอง และการเอื้อเฟื้อ แบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม ที่เกิดจากความช่วยเหลือแบ่งปันระหว่างชุมชนในพื้นที่เดียวกัน และเกิดเป็นกัลยาณมิตรที่ดีที่คอยช่วยเหลือกัน
2. การคำนึงถึงผลกระทบยาวมากกว่าระยะสั้น ที่เกิดจากการที่ผู้นำของแต่ละชุมชนมีการคำนึงถึงผลดีที่จะเกิดขึ้นจากการร่วมมือกันเป็นเครือข่ายเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกัน

กิจกรรมสร้างความพอเพียงด้านสิ่งแวดล้อม

การปรับประเพณีไม้ค้ำศรีในเทศกาลสงกรานต์ ในอดีต ชุมชนมีการแห่ไม้ค้ำศรีในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งแต่ละคนจะต้องไปตัดไม้ในป่าเพื่อใช้ทำไม้ค้ำต้นโพธิ์คนละ 1 เล่ม ซึ่งในภายหลังชุมชนเห็นว่าเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง จึงได้ร่วมประชุมและมีมติให้สมาชิกทุกคนในชุมชนใช้ไม้ค้ำร่วมกัน โดยแบ่งเป็นหัวหมวด หมวดละ 1 เล่ม รวมทั้งหมด 16 เล่ม

ผลที่เกิดขึ้นจากการปรับประเพณี ไม้ค้ำศรีในเทศกาลสงกรานต์ ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของการมีความระมัดระวังในการนำความรู้ที่มีไปใช้ในการปฏิบัติ ที่เกิดจากความตระหนักว่าการกระทำของตนเอง มีส่วนในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง
2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความเกรงกลัวและละเอียดต่อการทำชั่ว และความสามัคคี ประองคอง ที่ทุกคนในชุมชนร่วมมือกันปฏิบัติตามกฎที่ได้ตกลงกันไว้

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณกับสภาพแวดล้อม ที่เกิดจากความตระหนักของสมาชิกในชุมชนว่า ชุมชนกำลังมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม จึงได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชน และลดการเบียดเบียนธรรมชาติลง

การสร้างฝายชะลอน้ำ กิจกรรมนี้เกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชนในการแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภคและการทำการเกษตร ซึ่งเกิดจากป่าต้นน้ำของชุมชนถูกทำลายจากการบุกรุกตัดไม้ และไฟป่าที่เกิดขึ้นจากการจุดของชาวบ้าน ซึ่งส่งผลให้ความชุ่มชื้นของป่าลดลง และทำให้ลำห้วยต่าง ๆ ในเขตป่าต้นน้ำเริ่มแห้งไปตั้งแต่ปลายฤดูฝน

แม้ว่าชุมชนจะมีการกำหนดกติกาห้ามตัดต้นไม้และห้ามจุดไฟเผาป่าในบริเวณป่าต้นน้ำ รวมทั้ง มีมติให้ปรับคนที่จุดไฟเผาป่า เป็นจำนวนเงินสูงถึง 10,000 บาท แต่ป่าไม้ในเขตของชุมชน ก็ยังคงถูกทำลายจากไฟป่าอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี ชุมชนจึงได้ไปศึกษาดูงานจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ในพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ และได้เรียนรู้ว่า การห้ามคนในหมู่บ้านไม่ให้เผาป่าเป็นสิ่งที่ไม่ได้ยาก แต่ถ้าทำให้พื้นดินมีความชุ่มชื้นมากเสียนจุดไฟไม่ติดแล้ว ถึงคนจะยังไม่เปลี่ยนนิสัย ก็ทำอะไรป่าได้ยากขึ้น และเมื่อไม่มีไฟมาทำลายต้นไม้ในป่าแล้ว ป่าก็จะฟื้นตัวขึ้นได้อย่างรวดเร็วด้วยตัวเอง ซึ่งเจ้าหน้าที่ของศูนย์ศึกษาฯ ได้แนะนำให้ชาวบ้านรู้จักการฟื้นฟูสภาพป่าด้วยวิธีการสร้างฝายชะลอน้ำโดยใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น

หลังจากนั้น เด็กและเยาวชนจึงได้ทดลองสร้างฝายชะลอน้ำขึ้นในบริเวณลำห้วยหลังโรงเรียนระหว่างปิดภาคเรียนฤดูร้อน จำนวน 20 ฝาย ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนที่แสดงให้เห็นสมาชิกทุกคนในชุมชนเห็นและตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทางที่ดีกับสภาพป่า จึงนำไปสู่ความกระตือรือร้นของชุมชนอย่างจริงจังในการร่วมกันสร้างฝายชะลอน้ำขึ้นในพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ของป่า โดยในปี พ.ศ. 2548 ชุมชนสามารถสร้างฝายชะลอน้ำได้สำเร็จทั้งหมด 529 ฝาย บนลำห้วย 16 สาย ของพื้นที่ชุมชน

ในการสร้าง ชุมชนได้ผสมผสานความรู้ที่ได้จากการไปศึกษาดูงานที่ศูนย์ศึกษาฯ ห้วยฮ่องไคร้ 3 ครั้ง จากหมู่บ้านที่มีการสร้างฝายจริง 2 ชุมชน และจากข้อมูลที่มีอยู่ในอินเทอร์เน็ต และใช้การศึกษาภาพถ่ายทางอากาศที่สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร ได้นำมา让孩子เยาวชน และชุมชนทดลองศึกษา ร่วมกับการเดินสำรวจป่าและแหล่งน้ำ เพื่อวางแผนว่าจะสร้างฝายไว้บริเวณใดบ้าง โดยระหว่างการสำรวจ ได้นำเครื่องมือระบุพิกัดโลก (GPS) ติดไปด้วย เพื่อทำการสำรวจข้อมูลระดับความสูง และเส้นทางเดินป่า เพื่อจะได้นำไปบันทึกลงในแผนที่ที่ได้เตรียมไว้ได้อย่างไม่ผิดพลาด ซึ่งชุมชนได้แบ่งกันว่า ให้กลุ่มผู้ชายที่แข็งแรงกว่าสร้างฝายจากป่าต้นน้ำบนภูเขาลงมาด้านล่าง และให้เด็ก เยาวชน และกลุ่มแม่บ้านช่วยกันสร้างฝายจากด้านล่างขึ้นไปด้านบน โดยให้หัวหมวดต่าง ๆ ในหมู่บ้านส่งสมาชิกหมุนเวียนมาช่วยกันทำ

ผลจากการร่วมแรงร่วมใจสร้างฝายชะลอน้ำของสมาชิกในชุมชน ได้ทำให้สภาพป่าโดยทั่วไปมีความอุดมสมบูรณ์และมีความชุ่มชื้นมากขึ้น สัตว์ป่าขนาดเล็กกลับมาอาศัยในป่ามากขึ้น เวลาฝนตกหน้าดินไม่พังทลายง่าย ทำให้น้ำในลำห้วยและแหล่งน้ำธรรมชาติในชุมชนไม่ขุ่นขึ้น เช่นในอดีต ซึ่งได้เชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้และการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกของชุมชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในประเด็นอื่น ๆ เช่น การทำโครงการศึกษาเส้นทางธรรมชาติ การจัดกิจกรรมศึกษาวงจรชีวิตนกและบันทึกพันธุ์นกที่มีอยู่ในป่า การจัดการเหมืองส่งน้ำของชุมชนให้เป็นระบบเพื่อไม่ให้เกิดการสูญเสียน้ำระหว่างทาง เป็นต้น

ผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างฝายชะลอน้ำ ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของ

1.1 การรู้จักตนเอง ที่เกิดขึ้นจากการสำรวจข้อมูลป่า และพบว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านจำเป็นต้องพึ่งพิงป่าเป็นหลัก ดังข้อมูลที่ว่า “หลังจากที่ได้ทำการสำรวจป่ากันเพื่อหาจุดทำฝาย แล้วนำข้อมูลมาคุยกัน ก็พบว่าชีวิตของคนบ้านเรา ต้องพึ่งพิงป่าเป็นหลัก ทั้งการหาอาหารจากป่า และการใช้น้ำจากป่าเพื่อประกอบอาชีพ จึงจำเป็นที่จะต้องคิดถึงการอนุรักษ์ป่าก่อนอื่น” (ผู้นำเยาวชน, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2548)

1.2 การรู้เรื่องภายนอก เช่น ความรู้เรื่องการทำฝาย ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพืชต่าง ๆ ในป่า ความรู้ด้านเทคโนโลยีที่ใช้ในการสำรวจป่า วิธีการในการดับไฟป่า เป็นต้น

1.3 การมีความรอบคอบในการเชื่อมโยงปัจจัย ที่เกิดจากการได้รับรู้ข้อมูลจากการศึกษาคูงาน ที่ช่วยให้ชาวบ้านตระหนักว่า การฟื้นฟูสภาพป่าให้มีความชุ่มชื้นจนจุดไฟไม่คิดเป็นวิธีการที่จะช่วยให้ป่ามีภูมิคุ้มกันด้วยตนเอง

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความเอื้อเพื่อ แบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และ ความสามัคคี ประองคอง ที่เกิดจากคนในหมู่บ้านมาสร้างฝายชะลอน้ำร่วมกัน และความสามารถในการเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ที่เกิดจากการได้รับรู้และตระหนักว่า ธรรมชาติและมนุษย์มีความเกี่ยวพันกัน จึงพยายามที่จะลดการเบียดเบียนธรรมชาติ และช่วยกันฟื้นฟูกลับมาให้มีความอุดมสมบูรณ์ดังเดิม

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. ความพอประมาณกับศักยภาพของตนเอง ที่เกิดจากการแบ่งงานกันสร้างฝายของชาวบ้าน ระหว่างกลุ่มของเด็ก เยาวชน และแม่บ้าน กับกลุ่มของผู้ชายในหมู่บ้าน

2. ความพอประมาณกับสภาพแวดล้อม ที่เกิดจากการที่ชาวบ้านนำวัสดุเหลือใช้ หรือวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น หิน ดิน ซากต้นไม้ ไม้ไผ่ ดุงนุ้ย มาประยุกต์ใช้เป็นวัสดุในการสร้างฝาย โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายซื้อจากภายนอก

3. การไม่โลกเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากการมีความรู้สึกรักและหวงแหนป่า จึงทำให้มีความต้องการที่จะทำลายป่าน้อยลง และช่วยกันรักษาสภาพป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์

4. ความไม่ประมาท ดังข้อมูลที่ว่า “หลังจากเห็นตัวอย่างจากฝายเด็ก ทุกคนในหมู่บ้านก็มีความระมัดระวังในการใช้ทรัพยากรจากป่ามากขึ้น แต่ก่อนเราใช้มันอย่างประมาท เพราะคิดว่ายังไยชะมันก็จะฟื้นตัวได้ทัน” (กรรมการหมู่บ้าน, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2547)

5. การรู้ถึงสาเหตุ ที่เกิดจากการ ได้เห็นผลดีที่เกิดขึ้นกับสภาพป่า ซึ่งเป็นผลจากการสร้างฝาย 20 หลังที่กลุ่มเด็กและเยาวชน ได้ร่วมกันสร้างบริเวณหลังโรงเรียน ทำให้ชาวบ้านเกิดความคิด และตระหนักในสาเหตุของสภาพป่าที่เสื่อมโทรมในปัจจุบัน

6. การพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ที่เกิดจากความพยายามของชาวบ้านที่จะร่วมกัน ค้นหาวิธีการในการป้องกันไฟป่า และฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของป่า และรวมถึง ความมีเหตุผลที่เกิดจากการเชื่อมโยงความรู้จากการที่ได้ไปศึกษาดูงานการสร้างฝายจากแหล่งต่าง ๆ ทำให้

7. การคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ ที่เกิดจากการที่ชาวบ้านตระหนักรู้แล้วว่า หากตนเองยังคงจุดไฟเผาป่า และทำให้ป่าถูกทำลายจนเสื่อมโทรมแล้ว จะเกิดผลกระทบกับตนเองอย่างไร ทำให้เกิดจิตสำนึกในการช่วยกันฟื้นฟูสภาพป่า

8. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ที่เกิดจากการที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น ทำให้ชาวบ้านสามารถหาอาหารจากธรรมชาติมารับประทานได้มากขึ้น และมีรายได้เสริมจากการนำของป่าไปขาย

9. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม ที่เกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างคนในชุมชน ซึ่งไม่แบ่งแยกว่าเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ อันนำไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรที่ดี และการเรียนรู้จากประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

10. การคำนึงถึงผลกระทบระยะยาวมากกว่าระยะสั้น ที่เกิดจากการมีวิสัยทัศน์ของชาวบ้านทุกคน ที่หวังว่าในระยะยาวแล้ว เมื่อสภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ก็จะทำให้ตนเองสามารถมีรายได้ มีอาชีพ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

กิจกรรมสร้างความพอเพียงด้านจิตใจ

การจัดค่ายวิปัสสนา เกิดขึ้นเนื่องจากแกนนำของชุมชนได้สังเกตเห็นว่า การปฏิบัติวิปัสสนาเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยพัฒนาจิตใจคนในชุมชนให้ไปสู่การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง “โดยเฉพาะในเรื่องของความพอประมาณและคุณธรรม” (กรรมการหมู่บ้าน, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2547) แต่ก็มีคนเชื่อว่า “การเริ่มกับผู้ใหญ่นั้นทำได้ยาก เพราะผู้ใหญ่มักมีปัญหาเยอะ ต้องทำงานเลี้ยงชีพ และไม่มีเวลาปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2547) จึงมุ่งเป้าการพัฒนาจิตใจมาที่เด็กและเยาวชนแทน โดยได้ร่วมกับโรงเรียนจัดกิจกรรมค่ายวิปัสสนาให้กับเด็ก เยาวชน และสมาชิกในชุมชนที่สนใจในช่วงปิดเทอมของทุกปี เป็นระยะเวลา 10 วัน โดยการจัดครั้งแรกได้จัดที่สำนักสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ และในปีต่อ ๆ มาได้จัดที่วัดป่า ในจังหวัดแพร่ ซึ่งเมื่อกลับมาจากค่ายวิปัสสนาแล้ว แกนนำของชุมชนยังได้จัดให้เด็ก เยาวชน และแม่บ้านที่สนใจที่จะปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ได้นั่งสมาธิร่วมกันเป็นเวลาครึ่งชั่วโมงในเย็นวันศุกร์ของทุกสัปดาห์

แม้ว่า การจัดกิจกรรมค่ายวิปัสสนาของชุมชนจะเป็นเพียงการอบรมระยะสั้น จัดขึ้นเพียงปีละ 2 ครั้ง และไม่ได้ผสมผสานเข้าไปในการดำเนินชีวิตประจำวันมากเท่าใดนัก แต่ก็ยังเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการเรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของการรู้จักตนเอง ดังที่ผู้นำชุมชนท่านหนึ่งที่เข้าร่วมกิจกรรม มีความเห็นว่า “การฝึกวิปัสสนาช่วยให้เราเข้าใจตนเองและมีสติยังคิดว่า เพราะเหตุใดเราจึงขาดสติในการใช้จ่ายหรือขาดสติในการดำเนินชีวิต ถ้าเราไม่ปฏิบัติ เราก็คงหลงระเริงกับสิ่งมอมเมาไปเรื่อย ๆ” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2547)

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความอดทนพากเพียร การมีศรัทธาและตั้งมั่นที่จะทำแต่สิ่งที่ดีถูกต้อง การรู้ตนเองอยู่เสมอ การเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการสามัคคี ประองคอง ดังที่เยาวชนท่านหนึ่งได้ให้ความเห็นว่า “พวกเราได้เรียนรู้ธรรมะเกี่ยวกับสติ สติ สมาธิ ปัญญา ได้ฝึกความสามัคคี ความอดทน การดูแลซึ่งกันและกัน และยังได้ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเกี่ยวกับความกตัญญูต่อบุคคล การลดความอยาก และความประหยัดมากขึ้น” (ผู้นำเยาวชน, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2548)

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. ความพอประมาณกับศักยภาพของตนเอง ที่เกิดจากการรู้จักตนเอง ทำให้ไม่ใช้จ่ายเกินกว่ารายได้ของตนเอง และไม่ใช้จ่ายไปในสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์กับตนเอง

2. การไม่โลภจนเบียดเบียนผู้อื่นและธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลจากการปฏิบัติวิปัสสนา ที่ช่วยปลูกฝังค่านิยมของการลดความต้องการของตนเองให้น้อยลง ซึ่งจะส่งผลให้มีการกระทำที่เบียดเบียนผู้อื่นและธรรมชาติน้อยลง

3. การรู้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการปฏิบัติวิปัสสนาทำให้รู้ตนเองอยู่เสมอ ทำให้เกิดสติที่ช่วยให้สามารถเรียนรู้และปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตได้

4. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม ซึ่งเป็นผลจากการที่ทุกคนเข้าค่ายร่วมกัน และดูแลซึ่งกันและกัน จึงก่อให้เกิดการช่วยเหลือแบ่งปัน และการเป็นกัลยาณมิตรที่ดีระหว่างสมาชิกในชุมชน

การเข้าร่วมอบรมและใช้ชีวิตในชุมชนอโศก กิจกรรมนี้เริ่มขึ้นโดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในการจัดส่งลูกหนี้ที่เป็นเกษตรกรในโครงการพักชำระหนี้เกษตรกร และมีความสมัครใจที่จะปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิต ไปในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เข้ารับการอบรมการทำกิจกรรมธรรมชาติ เศรษฐกิจพึ่งตนเอง และการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากชุมชนอโศกในพื้นที่

ใกล้เคียง โดยใช้ระยะเวลา 5 วัน 4 คืน โดยการอบรมครั้งแรก มีสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมการอบรมจำนวน 5 คน ซึ่งสมาชิกที่ผ่านการอบรมแล้ว ได้นำแนวคิดในการดำรงชีวิตของชาวโศกมาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตของตนเอง และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชาวบ้านในชุมชนท่านอื่นที่ต้องการทางเลือกใหม่ในการดำเนินชีวิต ทำให้จำนวนผู้เข้ารับการอบรมได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นเป็น 18 คน และ 25 คน ในการอบรมครั้งต่อมา และนำไปสู่การรวมกลุ่มของชาวบ้านที่สนใจเข้าไปศึกษาดูงาน และเข้าร่วมกิจกรรมของชาวโศกเองในภายหลัง

ผลจากการเข้าร่วมอบรมในชุมชนโศก และการนำแนวคิดเรื่องการดำเนินชีวิตแบบสมณะที่ยึดการปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดเป็นพื้นฐาน การพึ่งตนเอง การผลิตสินค้าที่จำเป็นใช้เอง และการมุ่งพัฒนาจิตใจ มาประยุกต์ใช้กับตนเองหลังจากกลับมาแล้ว ได้ทำให้สมาชิกในชุมชนส่วนหนึ่ง ได้เรียนรู้ในการพัฒนาเงื่อนไขตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ในประเด็นของการรู้จักตนเอง ว่าตนเองต้องเป็นที่พึ่งของตัวเอง การรู้เรื่องภายนอกที่เกี่ยวกับทางเลือกใหม่ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ และการระมัดระวังในการนำความรู้ที่มีไปใช้ในการปฏิบัติเพื่อลดการเบียดเบียนธรรมชาติให้น้อยที่สุด ดังข้อมูลที่ว่า

“เมื่อกลับมา พวกเราก็ตั้งใจว่าจะต้องพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด โดยตั้งกลุ่มทำนาปลูกผัก ไร่สาร และผลิตน้ำยาอเนกประสงค์ไว้กินไว้ใช้กันเองในกลุ่ม เพราะตระหนักแล้วว่า การใช้สารเคมีมาก ๆ เป็นการเบียดเบียนธรรมชาติและสุขภาพเราเองด้วย” (ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 23 กุมภาพันธ์ 2548)

2. เงื่อนไขคุณธรรม ในประเด็นของความเกรงกลัวและละอายต่อการทำชั่ว การมีศรัทธาและตั้งมั่นที่จะทำแต่สิ่งที่ดีถูกต้อง การรู้ตนเองอยู่เสมอ การสามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังข้อมูลที่ว่า

“หลังจากไปอบรมมา อ้ายคำก็เลิกดื่มสุรา เลิกเล่นการพนัน ตั้งใจทำมาหากิน และใช้หนี้จำนวน 50,000 บาทได้หมด อ้ายน้อยก็เลิกหวน เลิกนุหรี ที่เคยเที่ยวเตร่ ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยก็เลิกหมด” (ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2547)

“สิ่งที่พวกเราได้เรียนรู้จากการไปใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนโศก คือ การพึ่งตนเอง การเสียสละแบ่งปัน ที่ทุกคนมีลักษณะของผู้ให้เสมอ รวมทั้ง การหมั่นฝึกฝนจิตใจตนเองให้เข้มแข็งเพื่อเอาชนะกิเลสที่เป็นตัวการของการเกิดปัญหาทุกอย่างในชุมชนขณะนี้” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2547)

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมสองประการข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. ความพอประมาทกับศักยภาพของคน ที่เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านได้เรียนรู้การใช้ชีวิตของชาวโศก จึงพยายามที่จะปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตของตนไปสู่ความเรียบง่ายและลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือยลง
2. การไม่โลกเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่นและธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลจากการได้รับการอบรมธรรมะให้ลดความต้องการของตนเองลง จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการทำการเกษตรไปสู่การทำเกษตรกรรมปลอดสารพิษที่เบียดเบียนธรรมชาติน้อยลง
3. การรู้ถึงสาเหตุความสามารถในการพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ ที่เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมการอบรม ทำให้เรียนรู้ถึงสาเหตุของปัญหา รายได้ไม่พอกับรายจ่ายของตนเอง ว่าเกิดจากการที่ตนเองดื่มสุรา เล่นการพนัน เที่ยวเตร่ ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ซึ่งส่งผลให้ตนเองมีหนี้สิน
4. การคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ ที่เกิดจากการได้รับความรู้เรื่องการทำกิจกรรมธรรมชาติจากชุมชนโศก จึงเกิดความตระหนักถึงพิษภัยของสารเคมีที่จะกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม และมีการรวมกลุ่มกันทำนาและปลูกผักไร้สารพิษเพื่อใช้บริโภคเองภายในครัวเรือน
5. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม ที่เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านได้เรียนรู้จากการใช้ชีวิตในชุมชนโศกว่า การเสียสละ แบ่งปัน และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นค่านิยมที่จะช่วยให้สมาชิกในชุมชนมีความสามัคคี และทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

